

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут філології

Кафедра зарубіжної літератури

Код героя-підлітка в романі Фредеріка Бакмана

«Ведмеже місто»

Кваліфікаційна робота

освітнього ступеня «магістр»

студентки II курсу

спеціальності

«шведська мова і література та переклад»

Тіменок Марії Андріївни

галузь 03 – Гуманітарні науки

спеціальність – 035.044 Філологія

Науковий керівник:

к. філол. н., доц. Любарець Н. О.

Рецензент:

к. філол. н., проф. Жлуктенко Н. Ю.

Допущено до захисту

Протокол засідання кафедри № ____ від _____

Завідувач кафедри _____ проф. Мірошніченко Лілія Ярославівна

Київ — 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА У РОМАНІ Ф. БАКМАНА «ВЕДМЕЖЕ МІСТО»	6
1.1. Соціальний конфлікт у романі Ф. Бакмана «Ведмеже місто»	6
1.2. Конфлікт підлітків крізь призму гендерних стереотипів у романі Ф. Бакмана «Ведмеже місто»	10
Висновки до розділу 1	22
РОЗДІЛ 2. «ВЕДМЕЖЕ МІСТО» Ф.БАКМАНА ЯК ПІДЛІТКОВИЙ РОМАН	24
2.1. Література для підлітків як особлива художня форма	24
2.2. «Ведмеже місто» Ф. Бакмана як підлітковий роман у ракурсі проблеми шкільного читання у Швеції	28
2.3. Тема дружби і кохання у романі «Ведмеже місто» крізь призму позицій влади	32
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ Ф. БАКМАНА «ВЕДМЕЖЕ МІСТО» ТА В. ГОЛДІНГА «ВОЛОДАР МУХ»	43
3.1. Роман В. Голдінга «Володар мух» у контексті конфліктології	43
3.2. Порівняльний аналіз романів В. Голдінга «Володар мух» і Ф. Бакмана «Ведмеже місто» крізь призму психології віку	50
Висновки до розділу 3	65
ВИСНОВКИ	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
SAMMANFATTNING	75

ВСТУП

Актуальність нашого дослідження зумовлена непересічною та стрімко зростаючою популярністю шведського письменника та блогера Фредріка Бакмана (1981 р.н.), а також тими смислами, які покладені в основу його роману «Ведмеже місто» (2016). Неабиякий талант автора проявляється зокрема у зверненні до гострих соціальних проблем, які він майстерно зображує у кожному із своїх творів, які чи не одразу стають бест-селерами і які перекладають на десятки мов світу. Саме соціально-психологічний дискурс роману «Ведмеже місто» привернув нашу увагу, адже питання виховання та адаптації до соціуму підлітків, скрутне життя у покинутих «мономістах», як і інші проблеми соціуму Бакмана, де здебільшого страждають найменш захищені соціальні страти – це ті питання, яким слід приділяти належну увагу кожному читачу.

Кожен автор, з одного боку, відображає в своїх творах дійсність, яка існує на момент написання художнього твору, а з іншого – працює у стилі, характерному тільки для нього самого. Переходячи на персоналії, можна з впевненістю назвати Бакмана новатором літератури, адже його манера письма та художній стиль привертає увагу літературознавців та критиків по всьому світу.

Розповсюджуючи своє «слово», письменник тяжіє до індивідуалізації і оригінальності. На хвилі популярності своїх перших романів Бакман випробував та розвинув свій власний авторський стиль, який шведські літературні критики прозвали «Бакманський гуманізмом».

Бакман описує негативні, депресивні, а інколи навіть і жорстокі реалії нашого життя, але акцентує увагу читача на людях, тому добрі, що є всередині кожного. Він з великодушною добротою та гуманістичною вірою в краще змальовує навіть абсолютних антагоністів свого твору.

Мета нашої роботи – дослідження того, як Бакман змальовує підлітків у романі «Ведмеже місто», всебічний аналіз передачі внутрішнього світу персонажів крізь призму проблематики твору має дозволити вибудувати код підлітка за Бакманом.

Для реалізації вищезазначеної мети передбачається розв'язання таких завдань:

- 1) з'ясувати особливості формування внутрішнього світу підлітка Бакмана;
- 2) виявити та дослідити особливості підліткового світу та її інтерпретації автором ;
- 3) проаналізувати конфлікти як чинники формування підлітка;
- 4) виявити специфіку підліткового роману у літературному дискурсі;
- 5) оглянути тему дружби і кохання у романі «Ведмеже місто»;
- б) провести зіставний аналіз роману Ф. Бакмана та В. Голдінга «Володар мух».

Об'єктом дослідження є роман Ф. Бакмана «Ведмеже місто» як твір, що репрезентує підліткову літературу.

Предметом дослідження є структурні особливості внутрішнього світу героїв роману, світ підлітків, їх психологія та умови їх формування та співіснування із дорослими та соціумом в цілому .

Матеріалами дослідження є твори Ф. Бакмана «Ведмеже місто» та роман В. Голдінга «Володар мух».

Методи вирішення поставлених завдань: для реалізації поставленої мети та завдань застосовано комплексний методологічний підхід, що передбачає пошук та обробку науково-теоретичних матеріалів, літературних текстів в оригіналі, аналіз підліткової літератури та проведення детального аналізу їх структури та смислів. При дослідженні використані такі методи:

- 1) історико-культурний метод (визначення історико-культурних передумов, що сприяли зародженню підліткової літератури як жанру);
- 2) метод глибинного вчитування (аналіз складових частин та системне вичленування характерних рис жанру та стилю досліджуваного роману Ф. Бакмана);
- 3) порівняльний метод (встановлення схожих рис та відмінностей у аналізі персонажів-підлітків; зіставлення роману Ф. Бакмана та В. Голдінга);
- 4) індуктивний метод (узагальнення результатів дослідження).

Новизна роботи полягає в тому, що відібраний для дослідження роман, перекладений українською лише у 2019, ще не був предметом аналізу українських літературознавців, що представляє нас як дослідників-першопрохідців особливий інтерес. Крім цього, існує досить мало аналогічних літературознавчих досліджень представленою автором.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання його основних результатів у подальших наукових дискурсах, розробці теоретичних навчальних матеріалів з курсу новітнього шведського літературознавства, робота може бути використана при вивченні індивідуально-авторських особливостей, а також на семінарах і спецкурсах для студентів філологічних спеціальностей.

Структура. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який нараховує 65 позицій, з них іншомовних – 26 позицій, а також резюме шведською мовою. Загальний обсяг дослідження складає 69 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОНФЛІКТИ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ У РОМАНІ Ф. БАКМАНА «ВЕДМЕЖЕ МІСТО»

1.1. Соціальний конфлікт у романі Ф. Бакмана «Ведмеже місто»

Працюючи над своєю роботою, намагаючись всебічно проаналізувати, та осягнути літературні ідеї Фредріка Бакмана, я дійшла до переконання, що почати власне дослідження необхідно із розуміння культурних кодів та ідеї його роману. Дослідження особливостей психологічних чинників даного роману, вкладених в нього структурних елементів постмодернізму чи породжених ними нових смислів відходять у моєму дослідженні на другий план. Ф. Бакман – є непересічною особистістю у сучасній шведській літературі, а тому почну я власне дослідження з його постаті та аналізу його робіт.

Бакман у своїх творах, найчастіше, описує ту частину суспільства, яка існує поза межею мінімального захисту і максимальної опіки. Дітей і пенсіонерів може образити кожен, хоча за ними стежить світ дорослих, світ порядку, в якому діє закон і справедливість, але, який часто не хоче сприймати ні тих ні інших серйозно, а їх з проблемами, переживаннями та страхами вони залишаються віч-на-віч.

Книги Бакмана багато в чому автобіографічні. В одному з інтерв'ю письменник говорив про своїх героїв: «Вони соціально некомпетентні. Я сам такий. У мене є тільки два режими: на вечірці я або стою в кутку, втупившись у телефон, або стою посеред кімнати, хитаючись від випитого алкоголю, і жартую разом з оточуючими про двох ірландців в човні» [Бакман, інтерв'ю]. Проте не варто сприймати таке зізнання як передумову клішованості бакманівської прози, навпаки – вона достатньо іронічна, стилістично виважена і віддзеркалює значну частину соціальних проблем сьогодення.

Над книгами Бакмана не соромно плакати, бо розумієш, що така література допомагає відчувати фізичну присутність іншої людини. Відчувати, не торкаючись фізично. На книги Бакмана майже немає професійних рецензій в медійному просторі, проте можна знайти сотні комплементарних коментарів та хвалебних рецензій від читачів. У даному випадку це свідчить не тільки про популярність сентиментальних історій про дітей і пенсіонерів. Важливішим є інше: ці книги виявляються тим сформульованим, часто банальним, безглуздим і нестерпним досвідом людей, які часто залишаються непочутими та навіть незримими. Так з-під пера письменника виходять твори, у яких доля вже вигаданих дітей і людей похилого віку віддається у руки читачів.

Порівнюючи інші праці Бакмана з «Ведмежим містом», можна з впевненістю сказати, що цей роман – то серйозна, доросла проза, що піднімає на поверхню актуальні питання, які реально існують у суспільстві не тільки Швеції, а й всього світу. Роман описує жорстокість, похмурі будні напівзруйнованого, напівмертвого міста, життя пригнічених, неблагополучних підлітків, соціальні проблеми деградуючих міст, в яких жителі намагаються боротися за виживання, власне майбутнє та перспективи. Чого вартує лише девіз містечка Бйорнстад, який перетворюється на гасло виживання.

Життя у крихітних містечках, які давно знайомі читачам за творами різних жанрів і форм літературі, лише видається тихим і спокійним, а всередині там вирують пристрасті, що за драматичністю і трагізмом не поступаються Шекспіру, Кізі чи Фаулзу. Ось і вигаданий Фредріком Бакманом Бйорнстад, розташований на самій півночі Швеції, – точнісінько така ж «бомба уповільненої дії». Що ж трапляється, коли детонатор спрацьовує, – в книзі «Ведмеже місто» найзагадковішим є початок, у якому автор одразу натякає на можливе вбивство. Щоправда пошуки не лише людини з рушницею, а й потенційної жертви розтягуються протягом усього твору. Створене автором напруження утримує увагу читачів та заохочує їх не лише дочитати роман до кінця, а й зробити відповідні висновки .

Випадкова людина може потрапити у Бйорнстад хіба що з вини несправного навігатора. Туристам там робити нічого, місцеві жителі пориваються при першій нагоді втекти подалі від його невибагливої рутини. День за днем з міста їдуть мешканці у пошуках кращої долі, а відтак припиняють працювати магазини, зачиняються аптеки. Місто б, напевно, зовсім зазнало скрути й запустіння, якби не місцева гордість – юніорська хокейна команда. У тих хлопців ще недавно ніхто не вірив, а тепер трибуни переповнені місцевими жителями, які разом ревуть: «Ми – ведмеді! Ведмеді з Бйорнстада!» [1, 17]. Ці хокеїсти ще всім покажуть! Досить одного виграшу у фіналі, щоб в Бйорнстад повернулося життя: спонсори, нова хокейна школа, людський потік – і місто завирує життям, отримає ще один шанс. На льоду двадцять міцних підлітків, але насправді в хокей грає все місто – люди переживають, з'ясовують стосунки, сваряться і миряться завдяки спортивній забаві з ключкою і шайбою. Автор переконує, що перемога в хокеї стане перемогою всього Бйорнстада, а програш позначиться на кожному місцевому жителі. Тому ставки високі й усе непросто.

«Ведмеже місто» – це книга про психологію людини в режимі очікування чи виживання. Бакман показує, як живі люди перетворюються на розлючених ведмедів. Він попереджає про те, що може статися, якщо бездумно слідувати за натовпом, а також про те, як низько можна впасти, керуючись думкою більшості та виправдовуючись суспільним благом. Сюжетно вмотиваною звучить його теза, що вчинити правильно – іноді означає завдати болю собі і своїм близьким.

Роман розповідає і про те, що людська природа далека від однозначності: тільки погана або хороша, – вона завжди багатогранна. Будь-яке рішення має передумови і наслідки, один вчинок тягне за собою інший, але врешті-решт на персонажів твору, а, можливо, і людство в цілому, чекає справедливості, якою б химерною, не завжди досконалою, часто помітною тільки в перспективі вона б не була.

Бакман виразно еволюціонує як письменник: сентиментальність він все ще змішує з грубуватим гумором і напускною скандинавської суворістю, але в загальному тепер все частіше простежується особлива соціально-психологічна нота його творів. Трагікомедія перетворюється на соціальну драму. Бакман бачить в людях підлість, слабкість, страх. Проте незважаючи ні на що, все одно продовжує їх любити.

У цьому він схожий на Енн Тайлер або навіть Фенні Флегг з її вигаданими світами, настільки наївними, що їх можна читати тільки як казку. Рівень людинолюбства зашкалює, завзятим цинікам може стати нудно, оскільки, на їхню думку, неможливо у всіх, навіть у самих негативних героях, бачити щось хороше.

Прочитавши дану книгу, читачі відкривають простір для осмислення психології підлітка, навскрзний аналіз суспільства та ідей соціо-гуманізму, що у Бакмана просякнуті горем та трагізмом. Для наукового дослідження цього літературного твору необхідно заглибитись у наукові праці не тільки з літературознавства, літературної критики, а й у праці з психології, соціології та історії. Необхідно осягнути ряд позалітературних понять, чи радше літературних у позалітературному контексті, перше з яких – то конфлікт, зокрема конфлікт підлітковий.

Виховання та соціалізація підлітків – це саме те явище, з яким працювали і продовжують працювати безліч науковців та дослідників у галузі психології, педагогіки, соціології та конфліктології задля підтримання балансу, порядку у суспільстві та у міжособистісному просторі. Проблема дослідження конфлікту, що має стало актуальний характер, останнім часом набула особливого, «культового» значення. У світі, де щодня проголошуються нові ідеї і тенденції, культурний простір заповнюється великою кількістю нововведень, трендів, що розповсюджуються через інфопростір та «засмічують» або «промивають» мізки людей з невиданою до цього силою. У такому світі підлітки є краще адаптованими до всього нового, розвиваються паралельно з еволюцією суспільства та світу. Так було завжди і це не є

новиною, а радше нормальним плином історико-культурного процесу. Проте підлітки – заручники ситуації, бо, з одного боку, вони є рушійною силою прогресу, новим поколінням, на яке покладають неабиякі надії та сподівання, а з іншого – вони не мають жодного впливу у суспільстві, що зумовлює безліч негараздів. Крім того, загальносуспільна та економічна нестабільність, відсутність кваліфікованих політичних кадрів, які б змогли подолати кризу у суспільстві не є питанням компетенції підлітків. Але саме ці банальні соціально-економічні проблеми створюють світ у якому молоді люди зростають, що створює підґрунтя для формування негативних рис характеру. Ситуації, що створюють специфічний психологічний фон, що матиме негативні, часто деструктивні наслідки.

Раніше, під впливом ідеї гуманізму, поширеною була думка про безконфліктність підліткового соціуму. Натомість, сучасна точка зору полягає в тому, що життя не може існувати без зіткнення ідей, життєвих позицій, поглядів, як окремих людей, так і цілих спільнот. На даному етапі недостатньо вивченими залишаються питання форм конфліктної поведінки, її передумов та проявів в різних вікових та соціальних сегментах суспільства, що є найбільш критичним саме в підлітковому віці.

1.2. Конфлікт підлітків крізь призму гендерних стереотипів у романі Ф. Бакмана «Ведмеже місто»

Поведінка підлітків неодноразово привертала увагу дослідників складністю та різноманітністю проявів. Досить сильно загострюються суперечності між нормою поведінки та її порушенням, між правилами групи і особистими поглядами в підлітковий період. Цим і пояснюються труднощі, що виникають в налагодженні комунікації в періоди становлення особистості. На підлітковий вік, як критичний етап в цьому процесі, вказують багато вчених.

Найголовнішим і аксіоматично визнаною у психології є перехідність характеру підліткового віку – від дитинства до дорослості, що протікає дуже

гостро – тут переплітаються суперечливі тенденції соціального розвитку. Звідси – типові вікові конфлікти і їхнє переломлення в самосвідомості підлітка. У цілому це період завершення дитинства і початку «виростання» з нього. Біологічно – це період завершення фізичного дозрівання.

Основні об'єктивні суперечності підліткового віку й породжують його конфліктність, оскільки на початку підліткового періоду часто складається ситуація, коли у дорослих зберігається ставлення до підлітка як до дитини, що сприяє виникненню суперечностей. Це ставлення, з одного боку, може загальмувати розвиток соціальної дорослості підлітка, з іншого – зумовлене питанням забезпечення безпеки дитини, що дорослішає. Спроби дорослих захистити підростаюче покоління від небезпек та розчарувань дорослого життя часто сприймаються, як прояв гіперопіки, або бажанням обмежити свободу. Такий захист часто не відповідає уявленням підлітка щодо ступеня власної дорослості та його претензіям на нові права. Саме ця суперечність є джерелом більшості конфліктів і труднощів у стосунках підлітка з дорослими, однолітками, батьками. Підвищена конфліктність осіб підліткового віку зумовлена тим, що з 12-14 років у психологічному розвитку багатьох дітей настає переломний момент, відомий під назвою «підліткової кризи». Існування цих протилежних тенденцій породжують зіткнення, які при незмінності ставлення дорослого стають систематичними, а негативізм підлітка – сильнішим. За умови збереження ситуації, зміна попередніх стосунків може затягнутися на весь підлітковий період і набути форми хронічного конфлікту. Як правило, спочатку це конфлікти вчинків, лише потім – конфлікти стосунків. Конфлікт може продовжуватися до того часу, поки обидві його сторони не змінять свого ставлення одне до одного, визнавши нові статуси. Тільки за таких умов з'являється можливість створити ефективне міжособистісне спілкування дорослих та дітей.

Конфлікти займають суттєве місце в нашому повсякденному житті. Оскільки вони є важливою детермінантою людської активності, безумовно, давно звернули на себе увагу психологів. Психологічні традиції вивчення

цього складного явища мають витoki в психоаналітичній та соціологічній школах, які розробили й застосовували значний арсенал методів розпізнавання, опису та дослідження конфліктів.

У Бакмана ж – вседозволеність підлітків, що не бачать авторитетів серед дорослих. Вони мають шкідливі звички, палять, вживають алкоголь, наркотики. Причинами такої асоціальної поведінки є умови, в яких ці підлітки зростали, соціальні обставини та загальний психологічний гніт, яким навскрiзь просякнуто Ведмеже місто. Підлітки хочуть жити, реалізувати власні плани та амбіції, чогось досягати, але реальність розвертає їхні позитивні наміри проти них самих, бо про щоб вони не мріяли, вони все ще живуть у закутку, без перспективи, не маючи жодної надії на позитивні зміни. Дорослі ж у цьому містечку фанатично думають лише про одне – про хокейну команду. Вони перекладають власну відповідальність за добробут міста та його майбутнє на плечі підлітків, яких «висмикують» у доросле життя. Юніори мають рано подорослішати, відчутти відповідальність і ніби окрилитися нею, але натомість вона стає важким тягарем. Бездіяльність, навіть безвідповідальність чи радше невміння нести відповідальність, дорослих і породила прекрасно змальовану Бакманом асоціальність, душевну скупість, підлість їхніх сердець. Адже єдиний ключ до успіху, до омріяного кожним «Олімпу» – це перемоги в хокейній лізі, членство в хокейній команді – привілей, щось на кшталт дворянського титулу разом з Папською індульгенцією. Адже головне – це не те, що робиться у тебе в душі, не те, чим палає твоє серце – ти просто робиш усе можливе на благо міста і громади, представляєш їх на спортивному поприщі, “Ми – Ведмеді з Бйорнстада!”.

Конфлікти на підґрунті суперництва відбуваються між хлопцями досить регулярно. У «Ведмежому куті» це представлено на прикладі хокейного колективу. Змалювання чоловічої зверхності, жорстокості та девіантної поведінки найкраще представлено у епізоді з фінальним тренуванням команди та ставленням до нового гравця, якого власне і випустили на лід задля того, щоб зігнати на ньому всю злість, що накопичилась у команді перед серйозним

матчем. Хлопці змагаються за лідерство в групі, за успіхи у фізичній сфері, за авторитет і прихильність.

За В.І. Андрєєвим, конфлікт – це суперечність, що виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя. Стан конфлікту характеризується гострими негативними емоційними переживаннями його учасників. У Бакмана конфлікт серед підлітків породжено фанатичним бажанням вирватись з свого «ведмежого кутка», Богом забутого місця і на шляху до цієї мрії ціна не має значення. Загострюється це ще й соціально-економічними обставинами, а також психологічно-пригніченим станом, що викликають страх, а він, в свою чергу, переростає у жорстокість на насильство.

Як зауважує В.І. Андрєєв, конфлікт може виявитися на рівні свідомості окремо взятої людини — це внутрішньо особистісний конфлікт, а також у міжособистісній взаємодії та на рівні міжособистісних групових стосунків [1, 18

С. Ємельянов стверджує, що конфлікт потребує певних умов для свого виникнення. Він зауважує, що «по-перше конфлікт можливий лише за наявності двох і більше сторін, причому в процесі розвитку конфлікту виникають тенденції до поляризації сторін для суб'єктів, що протистоять один одному». По-друге, необхідною умовою конфлікту є наявність «дефіциту», тобто обмеженої кількості матеріальних чи духовних благ, коли всі бажаючі не можуть задовольнити свої потреби в них. По-третє, конфлікт виникає лише тоді, коли сторони намагаються досягти мети за рахунок одна одної. По-четверте, важливим аспектом конфліктних відносин є влада, бо лише маючи її можна контролювати і спрямовувати поведінку іншої сторони

Л.О. Коберник, зауважує, що «конфліктні форми поведінки – це такий стиль поведінки людини (фізична, вербальна, непряма агресія, роздратування, негативізм, образа, підозрілість тощо), який детермінує виникнення конфліктів» [35, 108].

Конфліктні форми поведінки спричинені багатьма факторами. У конфлікти з оточуючими найчастіше вступають люди з негнучким, ригідним характером, ті, хто не адекватно сприймає інші альтернативні форми поведінки, що є протилежним до їхніх принципів і ціннісних критеріїв. Незалежно від того, якого виду конфлікт, він може виражатися у різних конфліктних формах поведінки. Як правило, такі люди інертні, повільно звикають до нової обстановки, мало спілкуються, вкрай егоцентричні і не визнають компромісів.

На думку Л.О. Коберник, виникненню конфліктних форм поведінки може сприяти також низький рівень розвитку свідомості та самосвідомості особистості. [35, 14]. Що і продемонстровано у творі Бакмана, де більшість підлітків не відділяють себе як особистість, а сприймають лише як частину хокейної команди. Негативний приклад їм подають дорослі, які готові жертвувати навіть мораллю заради громади. Це зумовлено і соціально-історичним фактором, оскільки життя на півночі Швеції, – це досить суворе випробування, і одна особа має набагато менше шансів вижити, що неодноразово представлено у книзі. У цьому випадку людина не вміє зважувати можливі варіанти поведінки. Їй не подобається збирати додаткові відомості, аналізувати їх, замість цього вона швидко повідомляє своє рішення.

Також на виникнення конфліктної поведінки впливає тип темпераменту та характер. За Н.Д. Левітовим, характер – «сукупність істотних, стійких психічних ознак людини як члена суспільства, що виявляються в її ставленні до дійсності та накладають відбиток на поведінку та вчинки» [12, 304]

У романі Бакмана психологія поведінки підлітків представлена різними варіантами ходу їх думок в схожих ситуацій, чим дає можливість читачу прослідкувати поступове розкриття персонажів. У цьому підрозділі ми сконцентруємо увагу на чотирьох персонажах: двох хлопцях та двох дівчатах. У романі зображена більшість героїв, як молодих, так і старих, що дає можливість для аналізу з різних кутів. Кевін та Майя є більш помітними у своїх ролях, тоді як Бенджамін та Ана завжди знаходяться поруч, частіше навіть у

тіні Кевіна та Майї відповідно. Незважаючи на те, що Бенджамін та Ана не позиціонуються як головні персонажі, усі названі підлітки відіграють вирішальну роль у сюжеті та є ключовими для розуміння розвитку інших персонажів. Темп зроблених персонажами виборів, зображений у романі, стає поворотним моментом, який по-різному змінює чотирьох юних людей, що буде представлено в нашому аналізі. Спільним для всіх персонажів-підлітків є пошук особистості, пошук самого себе.

Кевіну 17 років. Він зірка Бйорнстаду, прекрасно грає в хокей. Він живе з батьками в гарному районі міста. Його батьки не цікавляться хокеєм, але тим не менш, цікавляться успіхами сина. Кевін – цілеспрямований хлопець, який здається гордовитим та зарозумілим, але в глибині душі він невпевнений у собі і досить закомплексований. Йому важливо завжди відповідати тому образу, який виплекали і підтримали його батьки, колеги по команді, однолітки та й усе містечко. Він настільки вірить у свою зірковість, що починає сприймати себе «королем» ситуації, якому всі винні. Він – формальний лідер, який користується авансом довіри.

П'ятнадцятирічна Майя – дочка тренера хокейної команди, колишнього гравця НХЛ Петера. Майя живе в люблячій родині, яка складається з батька, матері та маленького брата. Майя любить музику і сама грає на гітарі. Її кімната наповнена плакатами та квитками з різних концертів, які вона відвідувала. Здавалося б, тепло родинного кола має вселити впевненість та підтримку. Проте Бакман готує справжнє випробування для цієї героїні.

Бенджамін схожий на Кевіна, як «один із черевиків у парі». Вони – найкращі друзі, весь час разом з дитинства. Бенджамін – хлопчик із строкатим минулим. Його батько вчинив самогубство, коли Бенджамін був маленьким, і він виріс разом з матір'ю та трьома старшими сестрами. Горе і туга за батьком ніколи не покидають Бенджаміна. Він той хлопець, якому важко знайти себе, якщо не поруч з Кевіном. Це справжній друг, вірний і сильний. Його тактика підтримки Кевіна на льоду віддзеркалює ті вчинки, які він зазвичай робить і поза ареною на підтримку свого краще влаштованого у житті друга. Саме йому

випаде одна з найскладніших психологічних ролей у драмі, що розгортається у Бйорнстаді.

Ана – однолітка та найкраща подруга Майї. Їхній міцний зв'язок розпочався ще в дитинстві, коли Ана врятувала Майї життя – витягла з крижаної води. Мати Ани пішла з сім'ї, але дівчинка вирішила залишитись з батьком. Незважаючи на те, що мати давала їй шанс залишити позаду безнадійне містечко, Ана залишилась жити зі своїм батьком-алкоголіком, який просто не вижив би наодинці з собою. Вона живе з надією в серці на світле майбутнє. Обставини змусили її рано вирости, але є на світі одне місце, де Ана може бути собою: маленькою самотньою дівчинкою, наляканою молодою дівчиною, натомість повною сподівань, самою собою. Це місце – поруч з Майєю, під ковдрою в ліжку, в будинку Маїних батьків.

Метод, використаний для дослідження особливостей психології означених чотирьох персонажів-підлітків, – це читання з гендерно-маркованої точки зору, що має на меті аналіз персонажів на основі таких параметрів, як злість, стать, сексуальність, влада та соціум, які є п'ятьма параметрами, що становлять центральні теми в романі «Ведмеже місто». У методі аналізу гендер як ключове поняття вивчається на основі теорії, згідно з якою він є соціальною конструкцією. В ході аналізу було проаналізовано поведінку та психологію персонажів із залученням відповідного ілюстративного матеріалу.

За Ніколаєвою, стереотипи чоловічих та жіночих моделей персонажів у літературі базуються на дихотомічних поняттях, застосування яких у аналізі дозволяють проблематизувати самі характеристики персонажів.

Категорії, складені Ніколаєвою, базуються на протилежних парах. Пара дихотомій є проблематичною, оскільки насправді не заснована на протилежностях. За словами Ніколаєвої, чоловічі персонажі часто позиціонуються як сильні, тоді як жіночі – красиві [12, 292]. Проте маємо визнати, що не існує суперечності між поняттями «сильний» і «красивий». Правильна опозиційна пара в цьому випадку мала б бути «слабкою» і «сильною». Однак роздвоєність сильного та красивого може стосуватися

фізичних властивостей, тобто чоловік повинен бути сильним, що стереотипно дорівнює «маскулінності», а жінка – красивою, що відповідає умовній «жіночності». Проте таке тлумачення стає хибним, оскільки схема базується на властивостях, а не на фізичних атрибутах. Крім того, жінок характеризують як слухняних, а чоловіків як агресивних. Це додатково ілюструє відсутність реальної дихотомії понять. Метою розкладу є висвітлення стереотипних відмінностей, які можуть виокремити персонажів, що порушують нав'язані суспільством норми.

Аналіз буде представлений на основі центральних тем роману: дружби, любові, сексуальності, сили та соціуму. Ці теми можна було розпізнати під час першого читання роману разом із такими темами, як батьківство та стосунки. Вибрані теми є більш актуальними для старшокласників та для дидактичної перспективи дослідження. У рамках цих тем характеристика персонажів обговорюється на основі схеми протилежностей Ніколаєвої, жіночих та чоловічих характеристик у літературних персонажів.

Бйорнстад об'єднує підлітків у дві пари за статевою ознакою: Кевіна та Бенджаміна, а також Майю та Ану. Кевін і Бенджамін дружили з дитинства. Роль Кевіна як міської зірки хокею та фізично розвиненого та кремезного Бенджаміна у жорстких хокейних іграх роблять їх популярними серед хлопців та дівчат:

«Кевін і Бенджі залишаються без підтримки, коли вони вступають до школи, Бобо та інші молодші хлопці одразу стікаються до них, боготворять їх. До них неможливо підійти у школі, бо за десять кроків їх оточують прихильники, товариші і знайомі. Кевін і Бенджі вражені власним успіхом, вважали, що вхопили Бога за бороду та досягли в житті небувалих висот».

Обидва хлопці зростають, перетворюються у чоловіків завдяки їхнім діям, спорту та іншим чинникам, перш за все – це світ, в якому переважають чоловіки, що є прикладом перформативної статі (Батлер 2007, с. 28). Хоча оточення, здається, пильнує за Кевіном та Бенджаміном, але самотність визначає їхні стосунки. Кевін живе в сім'ї, де не прийнято спілкуватись один

з одним. Батько ставить високі вимоги до Кевіна, вимагає від нього досягнень як у школі, так і в хокеї, тисне на хлопця, і Кевін розуміє, що він ніколи не зможе втілити у життя батькову мрію. Батько Бенджаміна наклав на себе руки, коли хлопець ще був малим. Позбавлений чоловічого виховання Бенджі зростає в оточенні трьох старших сестер і матері, які дарують йому тепло та материнську любов, водночас демонструючи приклад жіночої сили духу, сімейної підтримки. І у Кевіна, і у Бенджаміна бракує батьківської опіки, а це означає, що вони обидва в тій чи іншій формі відчувають самотність:

Те, що зручно батькам, не завжди є найкращим для дитини, в цьому вона була впевнена, і Кевін виріс сильним, саме тому, що вони йому це дозволяли. Але мати назавжди запам'ятала те, що побачила в відображенні скла в ту суботу: як її син стояв на парковці. В найголовніший день в своєму житті він був найсамотнішим хлопчиком на землі [2, 11].

Бенджамін рятується від самотності та втрати батька курінням:

«Засніженою стежкою Бенджі повернувся до велосипеда, попрямував на цвинтар. Там, схилившись, він сів спиною до могили Алана Овича і почав курити, поки не зміг більше стримувати сльози, торкаючись пальцями стертого напису на камені

П'ятнадцять років тому в цей день, раннім березневим ранком, поки всі спали, Алан взяв свою рушницю і, прихопивши з собою все, що спричиняло біль, пішов в ліс. Ти можеш пояснювати це дитині хоч тисячу разів. Але коли в такий спосіб втрачаєш батька, неможливо повірити, що дорослі не брешуть тобі, кажучи “Ти в цьому не винний”» [2, 16].

Що стосується хокею, у ньому герої взаємозалежні. Бенджамін фізично сильний, агресивний і жорстокий. Він грає в жорстку і неприємну гру, і все для того, щоб Кевін отримав вільний прохід до воріт супротивника. Кевін орієнтований на спортивну кар'єру і одного разу прагне досягти найвищої ліги Америки, тоді як Бенджамін не бачить майбутнього в хокеї:

На відміну від Бенджаміна, у Кевіна є батько, який фінансово підтримує сина, інвестуючи кошти в його кар'єру потенційного елітного гравця.

Бенджамін усвідомлює, чого йому не вистачає для досягнення власної «елітарності», водночас знаючи, що його гра завжди є основою для триумфу Кевіна.

Здається, внутрішня самотність визначає стосунки між хлопцями, викликає у них відчуття, ніби вони можуть розраховувати лише один на одного. Маю та Ану ж поєднує трохи інше: їх несхожість на інших дітей Бйорнстада. Неодноразово в творі автор описує дівчат геть протилежними характерам іншим мешканцям міста, навіть одне одній.

«Ані легко давалося все, що пов'язано з природою, і в лісі Майя без неї б не вижила, але тільки-но вони повертались в місто, Ана бачила, що життя Майї навіть поруч не стоїть з її власним. Майя жила з мамою і татом, в неї був брат, дім, де не пахло алкоголем і цигарками. Майя – розумна, весела і популярна. Краще вчиться. В неї є музикальні здібності. Вона смілива. Вміє заводити друзів. І подобається хлопцям. Але, якби Ана залишила Майю одну в лісі, та б загинула» [2, 294].

На відміну від Майї в оточенні люблячої родини, Ана живе у невпевненому середовищі зі своїм батьком, який зловживає алкоголем, що змушує її бути дорослою та незалежною не за роками. У періоди, коли батько стає безпорадним, Ана або тікає до мисливських собак її родини, або до дому до Майї. Ана та Майя ненавидять життя у Бйорнстаді, де хокей – це все, що вони мають. Хокей, призначений лише для хлопчиків, що часто змушує дівчат скоріш ненавидіти хокей та все місто. Така стереотипна гендерна упередженість щодо дівчат у хокеї все ж буде подолана у фінальній сцені роману, коли автор введе одну з найменших прихильниць гри на лід, пророкуючи їй цікаве майбутнє.

Майя високо цінує дружбу Анни. Дівчата – подружки «не розлий вода». Їм 15 років, і вони вперше відвідують вечірку хокейної команди, учасники якої старші за них на два роки. Як правило, Кевін і Бенджамін зазвичай влаштовують вечірки, коли батьків Кевіна немає. Все ж цього разу, коли до будинку Кевіна приїжджають Майя та Ана, Бенджамін негайно

дистанціюється й залишає вечірку. Він переконаний, що Кевін запросив «малих дітей» на вечірку і тому вирішує піти своїм шляхом. Можливо, він розглядає Майю як загрозу у стосунках з Кевіном, бо хтось, крім нього самого, раптом привертає увагу найкращого друга. Кевін намагається переконати Бенджаміна залишитися, але марно. Перш ніж Бенджамін піде, вони з любов'ю обіймають один одного. Автор чи не вперше відверто натякає на підстави для ревнощів сильніші, ніж просто дружба з боку Бенджі.

Кевін ніколи не може заснути після матчів, це єдиний випадок, коли він палить. Тільки найкращі друзі знають одне одного. Двоє хлопчиків, котрі колись об'єдналися в непорушний чоловічий союз: один з одним, з ліхтариками під стрічками та завантаженими з інтернету коміксами – тоді вони зрозуміли, що причиною їх успіху, який переслідував їх надворі, було те, що вони супергерої. [2,186]

У будинку, де розгортається вечірка і де повно безпорадної молоді, Ана не може знайти Майю. Доросліші дівчата по-злому кепкують, натякаючи, що вона перебуває в кімнаті Кевіна, але Ана продовжує пошуки. Згодом вона виходить з дому в гніві, вимикаючи телефон. Ана розчарована і сумна, відчуває себе покинутою, бо найкраща подруга раптом обрала хлопця замість неї. Автор подає ще один варіант ревнощів як віддзеркалення почуттів Бенджаміна. Він ніби підкреслює, що в обох випадках ті емоції, що викликають у підлітків образу та бажання полишити авансцену, призводять лише до загострення проблем.

У той самий час на другому поверсі батьківського будинку у власній кімнаті Кевін гвалтує Майю, і дівчина думає лише про те, що Ана знайде її, не покине, допоможе. Але на допомогу приходить інша людина. Мая тікає з кімнати, виходить з дому, блукає лісом на холоді, одна. Вона зламана всередині. Бенджі бачить її запаморочення крізь вікно машини:

«Ніхто не йде добровільно вночі, і він бачить, що вона кульгає. <...> Мая ховається за деревом. Мая знає, що він її бачить. Мая тоді дивиться прямо на нього, він стоїть за десять кроків, її сльози застигають з такою ж

швидкістю, як і його. Він занадто багато знає про те, як може бути добре викрити когось іншого, хто це робить» [2, 202-211].

Бенджамін усвідомлює, що між Майєю та Кевіном щось трапилось, щось серйозне. Він не може прийняти і підтримати друга, погодитись з тим, що його найкращий друг обрав дівчину. Після вибору Кевіна Бенджамін виявляється психологічно сильним, його не хвилює той факт, що він залишиться сам, тоді як Кевін легко отримує нових прихильників від команди:

«Він ні до чого не прив'язаний, його нічого не хвилює, Кевін боїться самотності, але Бенджі сприймає це як природний стан» [2, 186].

Кевін є залежним від того, щоб хтось постійно перебував поруч нього як до, так і після його вибору, що стереотипно сприймається як слабкість та ототожнюється з «жіночою» рисою характеру. Його також можна сприймати як пасивного обивателя, який не вважає за потрібне боротися за повернення Бенджаміна. Можливо, така пасивність зумовлена стійким переконанням, що хокей повинен вчасно «витягнути» його з Бйорнстада. Дружба, у якій один завжди прикриває тили іншого, буквально «розчищає» йому доріжку в хокейній пробіжці, не витримує перевірки реальною проблемою. Соціальна нерівність працює проти дружніх стосунків, вірніше викриває їхню хисткість.

Ана спочатку злиться на Майю через те, що вона залишила її заради Кевіна. Перші кілька днів після вечірки вона ігнорує подругу. Зі свого боку, Майя хоче зв'язатися з Аною, але в той же час хоче захистити її від страшної події, яку вона пережила.

Зрештою, Ана вирішила відвідати Майю, і вона прямо в очах подруги прочитує, що відбулося того вечора з Кевіном. З жалем та співчуттям вони знову знаходять одна одну. Можливо, спрацьовує клішоване, але від того не менш реальне, поняття сестринства, в якому кожна дівчина сприймає іншу як рівну і здатна відчувати її біль як власний. Майя та Ана залежать одна від одної як до, так і після вечірки, хоча Ана є частково незалежною у своїй ролі доньки батька-алкоголіка. Її виховання формує у неї стереотипно «чоловічу» рису – силу / жорстокість. Вони обидві вразливі, захищають одна одну. Згодом Майя

продемонструє власну жорсткість як наслідок пережитого жорстокого досвіду. Хоча це свого роду самозахист, але його також можна розглядати як стереотипну «чоловічу» рису. Разом дівчата починають стійко протистояти ненависті, яка охоплює Майю після оприлюднення правди про те, що сталося на вечірці, та висунутих Кевіну звинувачень.

Згвалтування Кевіном Майї ставить крапку в стосунках Кевіна з Бенджаміном, який вирішив стати на сторону дівчини. Майя розбиває дзеркало в шкільному туалеті в надії звільнитися від горя і печалі, випустити пар. Бенджамін чує звук розбитого дзеркала і бачить роздавлену морально Майю, яка виходить з туалету, перш ніж він сам увійде туди. Щоб відвернути увагу від дівчини, він трощить туалет. Спрацьовує ще один стійкий стереотип про захисника «дівчини в біді», хоча справжнього порятунку не відбувається, але саме Бенджамін виграє час для Майї.

Жорстока сторона Бенджаміна та його м'яка наркозалежність є достатньою підставою задля того, щоб ніхто не підозрював Майю у збитках. Його дії свідчать про турботу про Майю та велику мужність. Спочатку Бенджамін фізично сильний, агресивний і жорстокий, що є стереотипними характеристиками чоловічого характеру. Після Кевінового злочину персонаж виявляє вразливу, емоційну та турботливу сторону, яка стереотипно закарбована як прийнятна для жіночого характеру. Звільнення від Кевіна та його дії переростають у нього в незалежність від довготривалої токсичної «дружби», у якій він завжди був на других ролях. Таким чином, Бенджамін виявляє риси характеру, що стереотипно сприймається як і жіночі, так і чоловічі. З плином часу означені персонажі роману роблять все більше нетипових для них вчинків, чим демонструють важливість вибору, який в подальшому впливає на стосунки між ними та їхній внутрішній світ.

Висновки до розділу 1. Соціальний конфлікт представлений читачу автором, розкриває цілий ряд наявних суспільних проблем, більшість з яких тією чи іншою мірою пов'язані з гендерними стереотипами. Аналізуючи світ

підлітків, закони за якими він функціонує в Бйорнстаді, можна з впевненістю сказати, що закоренілі суспільні традиції та сам побут здебільшого і допомагає існувати подібному соціуму. Превілейованість та безкарність одних, безпомічність та залежність інших – все це представлено на ідейно-художньому та образному рівні, що показує особистісний світ автора, переповнений емоціями і відчуттями, переживаннями та своєрідним гуманізмом. Якщо розглядати Бйорнстад як покинуте та забуте всіма мономісто, що живе за своїми законами та адаптується до жорстоких історичних обставин, то можна пройти повз психологічні проблеми та переживання найменш адаптованої до дорослого життя соціальної страти – до підлітків.

Не слід також забувати і про емоції героїв, які більшою мірою впливають на їх вчинки, на хід їх мислення. На прикладі розвитку стосунків та комунікації Кевіна та Майї автор віртуозно демонструє наскільки короткий шлях від симпатії до ненависті, як залежні підлітки від думки оточуючих, що штовхає їх на ті чи інші вчинки та яким чином сучасне місто живе за примітивними, майже родинно-племенними нормами, де головне право – це право сильного.

РОЗДІЛ 2. «ВЕДМЕЖЕ МІСТО» Ф. БАКМАНА ЯК ПІДЛІТКОВИЙ РОМАН

2.1. Література для підлітків як особлива художня форма

В останні десятиліття обговорення художніх творів для дітей та підлітків стало актуальним у колі української культурної спільноти. Президент Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва Уляна Баран вважає: «Література для підлітків – це особливий специфічний феномен, що формується за власними, відмінними від літератури для дітей і літератури для дорослих, законами. З одного боку, її наративний дискурс структурується простотою мовлення з урахуванням попереднього дитячого прочитання, а з іншого – його ідеологія ініціації переповнена “дорослістю” реалістичних тем».

Для того, аби визначити особливості сучасної підліткової літератури, звернемося до різних трактувань цього поняття. «Підліткова література – література, написана для підлітків з урахуванням їхнього когнітивного, фізичного, емоційного та мовного розвитку. До підліткової літератури також часто зараховують літературу, яка була написана для дорослих, але ввійшла в коло підліткового читання. Головним героєм підліткової літератури зазвичай є підліток, а теми та сюжети відображають його досвід, інтереси, проблеми та погляд на світ» [17, 11]. Карре зазначає, що жанр юнацької літератури – це жанр, який зображає весь соціум з юнацької точки зору [26, 279 с.]. Твори дитячої літератури передусім адресовані читачам певного віку, тому необхідною умовою читацького інтересу є ускладнення тематики й проблематики творів відповідно до етапів дорослішання дитини. Зображення внутрішнього світу підлітка, навчання, дружба, кохання, стосунки з батьками та однолітками, боротьба за лідерство, конфлікти в сім'ї, матеріальні статки, гроші, алкоголь, наркотики, субкультури – таке тематичне коло підліткової літератури.

Донна Нідей у навчальному курсі «Підліткова література» виокремлює десять характерних рис такої літератури: протагоніст – підліток; здебільшого розповідь від першої особи, трапляється виклад і від третьої особи; зображення дорослих персонажів із точки зору підлітків; часова лімітованість персонажів, певний віковий зріз; впізнаване підліткове оточення; підлітковий сленг; детальні описи зовнішності й одягу; позитивна розв'язка; кілька паралельних сюжетних ліній; обсяг тексту приблизно від 125 до 250 сторінок [64, 294 с.].

Американська письменниця Жаклін Вудсон стверджує, що для підліткового роману «важливо крокувати світом з розплющеними очима» – помічати проблеми та чесно й відверто їх артикулювати. Для підліткової літератури специфічним має бути гармонія змісту, психологічна глибина розкриття персонажа, розв'язання ключових проблем, естетика почуттів.

Отже, залежно від віку дітей читацькі навички набуваються і література ускладнюється. Тенденції сучасного суспільства прослідковуються в тематиці й проблематиці підліткової літератури, що соціально спрямована на читача. Типовою ознакою такої літератури має бути лаконічність, ведення розповіді від першої особи, молодіжне мовлення героїв, тематика, що максимально наближена до реальності.

Підліткова література, написана для підлітків з урахуванням їхнього когнітивного, фізичного, емоційного та мовного розвитку. До підліткової літератури також часто зараховують літературу, яка була написана для дорослих, але ввійшла в коло підліткового читання. Головним героєм підліткової літератури зазвичай є підліток, а теми та сюжети відображають його досвід, інтереси, проблеми та погляд на світ. Важливою ознакою підліткової літератури є голос наратора або персонажів, що відображає внутрішній світ та мову підлітка. Підліткова література охоплює цілий спектр жанрів, серед яких — реалістична проза, психологічна проза, фантастика, фентезі, готичний роман, графічний роман, роман у віршах, історичний роман,

пригодницький детектив, романізована казка, любовний роман, роман-щоденник, технотрилери, кіберпанк тощо. [17, 26].

Згадана вище Уляна Баран (Гнідець) у статті «Література для юнацтва: простота і складність наративного дискурсу (на прикладі роману «Маргаритко, моя квітко» Крістіне Нестлінгер)» зазначає, що сучасні тенденції розвитку літератури для юнацтва «зумовлені «боротьбою» підлітка за рівноправне співжиття в єдиному суспільстві разом із дорослими, «ідеологією» сприйняття «нового», «емансипованого» дитинства» [12, 117]. Отже, модель дитячого читання XXI століття орієнтується на твори, які сприятимуть скорішому дорослішанню юного читача, вмінню пристосуватися і віднайти своє місце в соціумі.

Адресат підліткової прози — підліток перехідного віку. На цьому етапі формування особистості закріплюються уявлення про гендерні ролі, модель родинних стосунків, життєві принципи та цінності. Цей процес відбувається під впливом соціокультурних факторів, залежить від тих обставин, в яких живе і навчається підліток, від кола його спілкування, родинних стосунків; під впливом інформаційних джерел, з яких вони дізнаються про життя своїх кумирів, зірок фільмів та естради; рідше — під впливом прочитаних книжок. Але так чи інакше: герої-ровесники, їхня поведінка у певних ситуаціях, стосунки з батьками та ровесниками, які постають у сюжетах книг, провокують реципієнта на певну реакцію, оцінки, уявлення про своє ставлення до зображуваного, співставлення досвіду героїв із власним.

Важливою темою підліткової прози є стосунки підлітка з батьками та вчителями, адже саме у спілкуванні з ними найчастіше виникають конфлікти, що нерідко є результатом непорозуміння поколінь. У цей період підліток іноді може почувати себе у «пастці», адже хоч він і є залежним від дорослого, але вже переріс дитячу фазу і може об'єктивно оцінити певні вчинки дорослих, які не відповідають його переконанням. Підліток починає перейматися проблемами людського буття. Його долає легка меланхолія у роздумах над

складними категоріями типу життя і смерть, сенс існування, емоції і переживання, з яких вибудовується людська сутність.

Хтось може сказати, що сучасні підлітки мислять більш конкретними і меркантильними категоріями, але ми не можемо з цим погодитись. Згідно з результатами соціально-психологічних досліджень особливою проблемою в світі є підліткове самогубство, адже у період серйозних змін підлітка штурмує буря досі незрозумілих йому переживань та емоцій. Якщо до цього додати підлітковий максималізм, то наслідки можуть бути катастрофічними. Тому сучасний підліток відчуває потребу у творах так званої екзистенційної літератури, де б доступно для нього мовою йшлося про багатозначність сутності людини, сенс її буття та призначення, адже він починає розрізняти напівтони і його вже не влаштовує поділ персонажів на добрих і поганих. Цікаву для роздумів інформацію містять Інтернет-джерела, орієнтовані на підліткову аудиторію. Вони дають можливість виявити найзлободенніші проблеми, які турбують акселеровану дитину ХХІ століття, які вона обговорює на конференціях і про які б хотіла прочитати у так званій літературі для «юних дорослих», тобто в «своєї» літературі, а не в творах «на виріст».

Сучасні книжки для підлітків стали менш «літературними та глибокими» і більш «динамічними». Конкуренція художніх творів з іншими медійними засобами зумовлює великий ступінь їх залежності від останніх.

Тому спостерігаємо формування нової системи жанрів літератури. У колі дитячого читання залишаються традиційні жанри: роман, повість, казка, новела, байка, легенда, притча, віршовані твори, «picturebook» (книжка-ілюстрація). Зберігаючи свої сталі атрибути та сталість ознак, вони проходять процес модифікації та кореляції жанрових форм, як-от: сімейні та казково-побутові історії, «комічна» епопея, психологічна повість [39, 104].

Окрім видозміни жанрів, однією із характерних тенденцій є запозичення поширених «дорослих» жанрів масової літератури. Особливої популярності набули: «нотатки мандрівника», дитячий детектив, фентезі, «жахливчики», трилери, «дівочі» романи, комікси, «гламурні» періодичні видання. Саме в цих

жанрах найповніше висвітлюються проблеми суспільства та дитинства, особисті переживання дівчат і хлопців, протистояння добра і зла. Вони виконують пізнавальну функцію, оскільки містять відомості з царини мистецтва, медицини, історії тощо, пропагують світоглядні та інші орієнтації. Передусім, для текстів підліткової літератури характерні такі риси: висвітлення повсякденних проблем; простота жанрово-тематичного репертуару; велика кількість творів; орієнтація на моду та сучасну культуру; використання розмовного мовленнєвого стилю.

У світовій літературній практиці у більшості випадків традиційно все-таки схиляються до уникнення «гострих», конфліктних тем. Лише в останні роки на книжкових полицях почала з'являтися сучасна література, адресована саме підліткам. Але конфліктні теми, що порушуються у таких творах, часто для сучасного підлітка є дуже далекими та нереалістичними.

Як уже згадувалося, читач завжди очікує від книжки пережиття якихось сильних емоцій — чи то радість, захоплення, сум, жаль тощо. Підліток разом з дорослими перебуває в одному інформаційному просторі. Вільний доступ до телебачення, Інтернету та інших ЗМІ, що просто переповнені насильством, відсувають книгу на нижчі позиції хіт-параду. І так як сучасний підліток є більш активним користувачем саме цих засобів, а не книжки, то про обговорювані вище теми йому давно відомо, і вони для нього вже стали не такими й «незручними».

2.2. «Ведмеже місто» Ф. Бакмана як підлітковий роман у ракурсі проблеми шкільного читання у Швеції

Що стосується книги Бакмана «Ведмеже місто», вона відповідає вимогам до підліткової літератури вповні.

Вся наскрізь пронизлива до глибини душі. Я читала її та відчувала, що кожною своєю фразою, кожним словом вона розривала мене на кавалки, на найменші молекули. Бьйорнстад – загублене шведське село, глухомань, або ж

точніше сказати – вимираюче містечко. Єдиною надією на краще майбутнє місцевих жителів стає хокей. Юніорська команда міста ввійшла до півфіналу країни, а тому далі – фінал, майбутнє, купа інвестицій, новий спорткомплекс, гімназія... Гордість, кар'єра та інше життя. Бйорнстадці святкують, а 17-річні підлітки перетворюються на місцевих «рок-зірок» – знаменитостей першого ешелону. Юним хокеїстам дозволено все — хамити вчителям, прогулювати уроки, спати з найпопулярнішими дівчатами, брехати та лаятись. В книзі десятки персонажів. Спочатку я з труднощами запам'ятала бодай трьох із них, паралельно постійно задаючи собі питання, — а для чого мені це все? Діти, батьки, брати-сестри, товариші з команди, дирекція хокейного клубу, тренери та спортивний директор, спонсори, десятки вболівальників.

Кожен образ – це ціла панорама і в кінці ти з жодним не можеш знайти сил для прощання. З жодним. Бакман цим і захоплює — він розкриває кожного героя так, що навіть до найвідвертішого хама та грубіяна просякаєшся неймовірною прихильністю. Бакман не прикрашає подану ним реальність жодним чином — в його творі немає ні сентиментальності, ні зайвої емоційності. Тут лише строгість, жорстокість та вірність. Безпомічність, боягузтво, відданість, дискримінація. І ще корупція, безвихідь, тотальна безвихідь. Невиправдане насилля та «ефект стадного почуття».

Чим «чіпляє» цей твір? У ньому відсутній суто Бакманівський катарсис. «Ми не можемо захистити наших дітей». Бакман щоразу повертається до цієї теми впродовж книги. Десять раз. Двадцять. І це дійсно страшно. Ми дійсно не в змозі захистити наших дітей, підлітків, неповнолітніх дітей — від дурості, тупості, насилля та й попросту злої долі. Так можливо ми можемо навчити їх боротьбі з життєвими негараздами? У Бакмана на це відповіді немає.

Інтерес до роману та його проблем інтегрується також у процесі обговорення ролі і місця читання в системі шкільної та позашкільної освіти Швеції. Відповідно до рекомендованого освітнього плану загальних цінностей, які культивує Міністерство освіти Швеції, школа повинна «сприяти розумінню інших людей та формувати емпатію у стосунках з однолітками» .

Передбачається, що студенти можуть набути цього розуміння частково через спілкування один з одним, а частково через знайомство з літературою. Художня література може сприяти розумінню життя та досвіду інших людей. У школах Швеції художня література є важливою частиною навчання, особливо враховуючи, що все менше молодих людей проводять за книгою. Оскільки молоді люди менше читають у позашкільному просторі, на уроках, коли учні працюють з художньою літературою, вони не лише надолужують час та заповнюють певні прогалини, а й набувають соціальних навичок. Парадоксально, але для багатьох шведських підлітків школа може бути єдиним місцем, де вони отримують можливість читати художню літературу. Питання, яке постійно актуальне, стосується того, що учні повинні читати в школі, щоб навчання було суттєвим і плідним. Питання про необхідність існування усталеного літературного канону часто є основою для цієї дискусії. Укладання літературного канону як переліку художніх творів, обов'язкових для прочитання всіма студентами, може бути складним, оскільки «студенти мають різний досвід та знання, що, таким чином, ускладнює розробку розуміння прочитаного». Крім того, методисти шкільної освіти переймаються проблемами дидактичного характеру, окремо наголошуючи, що у процесі викладання літературного компоненту освіти необхідно «створювати контексти та підтримувати структури, щоб студенти мали змогу заповнювати прогалини», як у текстах, так і у реальності дорослішання. Дискусія про те, з якими текстами мають знайомитися у класі підлітки, часто переростає в обговорення питання, що робить школа, щоб мотивувати молодь читати більше. Одним із продуктивних шляхів вирішення цієї проблеми освітяни Швеції бачать можливість дозволити студентам читати сучасну літературу, яка певним чином близька до їхніх переживань, співпереживає їхнім потребам та віддзеркалює власний світ читачів, замість того, щоб зосередитись на фіксованому наборі літературних творів давніх епох. Той факт, що молоде покоління стало менше читати художню літературу, найчастіше пояснюють високою конкуренцією з боку інших засобів масової інформації, одночасно із

вищими вимогами до текстів, які вивчають в школі. Переконливі результати дослідження, яке вивчало чинники формування знань учнів у школі та у вільний час, підтверджують свідчення вчителів про відповідальність за розробку викладання літератури з урахуванням дидактичного компоненту. Вільний вибір літератури в навчанні є як позитивним, так і негативним.

Мода на читання загалом, як і на певні жанри чи типи художньої літератури зокрема, залучає у сферу обізнаності підлітків інформацію, яку не можуть задекларувати міністерські вказівки. Студенти старших класів середньої школи починають все активніше взаємодіяти з дорослими людьми, які не належать ані до сімейного, ані до шкільного кола їхнього спілкування. Як стверджують автори статті з дитячої та підліткової психології, цей час дорослішання, що збігається з другим етапом соціалізації, є періодом активного пошуку себе, коли підлітки, як правило, переймаються проблемами розуміння себе. Нерозуміння себе, несприйняття чи нездатність ідентифікувати себе у взаємодії з іншими і тим самим збагнути власну унікальність може призвести до кризи ідентичності. У цьому складному процесі звичка читати як у класі, так і поза ним має відіграти важливу роль.

Роман Фредріка Бакмана зображує життя чотирьох молодих людей у маленькому містечку, де домінують хокей та чоловіча сила. Провідні теми твору, такі як особистість, дружба, сексуальність, влада та норми, є актуальними і можуть зацікавити старшокласників, як і опис способу життя, який ведуть герої роману, та проблем, з якими зіштовхуються.

У романі «Ведмеже місто» людина розглядається з позиції зробленого нею життєвого вибору, її оточення та вчинків, а також описує стосунки з дівчиною як об'єктом. З дидактичної точки зору, роман стає цікавим, оскільки він може стати частиною критичної оцінки ситуації, що склалася поміж підлітків, що належить до основної роботи, яку повинна проводити школа. Освіта, яку школа надає учням, повинна формувати та передавати рівну цінність усіх людей та рівність жінок та чоловіків. Видимість гендерних конструкцій у літературі сприяє усвідомленню студентами норм та способу їх

створення та відтворення. Отже, важливо, щоб вчителі були в курсі «просвітницької» роботи, оскільки вона є частиною цілого – процесу освіти та соціалізації, а також демократичної місії школи. Мета критично важливої роботи – не вирівняти норми, а зробити видимим і донести до своєї цільової аудиторії той факт, що норми є частиною повсякденного життя. Оскільки «Ведмеже місто» стає ще більш цікавим об'єктом для осмислення викладачам та студентам старших класів середньої школи завдяки екранізації роману, читання твору можна використовувати і для аналізу шляхів адаптації одного виду мистецтва іншим. Ця ситуація вимагає проведення детального аналізу та обговорення категорій та реалій, що осмислюються у творі.

2.3. Тема дружби і кохання у романі «Ведмеже місто» крізь призму позицій влади

Тема підліткового кохання неоднозначно трактується у сучасній художній літературі для підлітків: від щасливого хеппі-енду, до якого приходять закохані попри складні випробування, чи лише натяку на вірогідність щасливого майбутнього, до розриву стосунків, переривання незапланованої вагітності, що ставить хрест на подальшому спілкуванні, навіть смерті одного із закоханих через невиліковну хворобу. Бакман долучається до цього переліку моделюванням навіть не однієї, а декількох сюжетних ліній, у яких герої намагаються здобути визнання у коханні.

Почуття, що сприймалося як кохання і могло перерости в нього, зображене в романі «Ведмеже місто» як таке, яке ускладнюється як невиправданими сподіваннями, так і тим, що перетворюється на насильство. Між Майєю та Кевіном є потяг один до одного та пристрасть, яка могла б закінчитися щасливо. Кевін приваблював дівчину. Читач стає свідком того, як усе почалося ще в коридорі школи, де Кевін і Майя стояли навпроти один одного. Між ними спалахнули іскри, які Ана охоче помічає, поки вона, сподіваючись на задоволення власних приватних інтересів, просить Майю

якогомога швидше познайомити її з Бенджаміном. Любов – це та сила, що може допомогти втекти від жорстокої реальності, від сьогодні, як це трапилось на початку між Кевіном та Майєю. На вечірці у Кевіна “хімія” між ними посилюється.

Почуття, що зароджувались між ними пізніше перетворюються на показну зневагу до Майї. Кевін впевнений, що Майя розглядає його кандидатуру як ідеального хлопця, перед яким не зможе встояти жодна дівчина оскільки вона прийняла запрошення на його вечірку. Майя робить свій перший неоднозначний та, як ми зрозуміємо трохи пізніше, неправильний вибір, – супроводжує його до кімнати, але вона не обирала згвалтування. Кевін і Майя спочатку лагідні в стосунках один з одним в обміні поглядами та фразами, що відповідає стереотипному уявленню про жіночий та ненасильницький стиль поведінки. М’яка сторона Кевіна зникає і змінюється емоційно холодною і жорстокою, коли він гвалтує Майю. Акт насильства ставить хрест на всіх можливих стосунках між Кевіном і Майєю. Бакман моделює ситуацію, в якій дівчина вербалізує відмову від статевих стосунків, але сам факт її присутності у кімнаті хлопця дозволяє йому за хибним стереотипним уявленням не лише сприймати присутність як вияв згоди, а й нехтувати усіма іншими виявами. В уявленні «обраного» представника сильної статі, що виявиться слабкою людиною з кутюю комплексів, закарбовується думка, що світ належить йому, адже він «номер один».

Бенджамін є досить популярним серед дівчат. Кевін заздрить друзі, котрий, здається, легко зваблює дівчат. Натомість, мати Бенджаміна турбується за сина, постійно бачачи в ньому риси його померлого батька.

Ана – одна з дівчат, які закохуються в Бенджаміна. Вона щаслива, коли бачить Бенджаміна на вечірці, але розчаровується, коли він залишає вечірку в гніві на Кевіна. Проте насправді Бенджаміна цікавлять не дівчата, а хлопці, про що відомо лише читачеві. Врятувавшись від вечірки, Бенджамін відвідує паб своєї сестри в сусідньому місті. Того вечора в барі грає група і басист привертає увагу Бенджаміна. Почуття, що зароджуються між Бенджаміном і

басистом ускладнені багатьма факторами, оскільки Бенджамін швидкоплинний у своїх емоціях та досить емоційний. Незважаючи на мінливу та невпевнену поведінку Бенджаміна, басист продовжує проявляти до нього інтерес. Він просить, щоб хлопець навчив його кататися на ковзанах, щоб познайомитися спочатку з його вподобаннями та внутрішнім світом, що Бенджамін дуже цінує. Бенджамін закінчує нетривалий роман незабаром після поцілунків на вулиці, де його могли побачити, що ілюструє невпевненість у власних почуттях до басиста чи швидше переконання у тому, хто насправді є об'єктом його прихильності. Він намагається «лікувати» самотність наркотиками, а роман з басистом стає сигналом для пробудження почуттів, які Бенджамін гостро переживає.

Бенджамін та Ана розкривають свою тривожну та вразливу сторону, коли справа стосується любові, що чітко видно у ситуації невпевненості Бенджаміна щодо залицянь басиста та тривоги Ани через те, що Бенджамін залишає команду. Ці двоє відрізняються від інших однолітків, але назвати їх аутсайдерами не можемо. Так, Бенджамін, щоб кинути виклик своїй невпевненості та емоціям, зустрічається з басистом знову.

Усі персонажі певним чином шукають себе і своє місце в цьому світі, намагаючись брати за основу любов до людей, речей і явищ, яку вони переживають. Вони шукають взаємності, що бодай якимось чином підтримає їх як особистостей. Бенджамін – це персонаж, який найбільше страждає від своїх емоцій, він змушений ховати їх. Замість того, щоб подивитись в обличчя своїм страхам і дозволити собі кохати та любити себе, він уникає емоцій, курить, вживає наркотики – всіляко закривається від можливих переживань, що у цьому ракурсі робить його пасивним персонажем.

У романі зображено як гетеро так і гомосексуальні стосунки, але до цих векторів еротичної направленості суспільство висуває різні вимоги. Гетеросексуальні хлопці сприймають як даність, той факт, що дівчата не можуть не хотіти з ними сексуального контакту, який з часом стає вимогливим

і нав'язливим. Зображений у творі гомосексуалізм змальовано менш нав'язливим, проте простішим і романтичним.

Бенджамін – гомосексуаліст, але він намагається заперечувати природу свого потягу, оскільки правда про власну орієнтацію може впливати на культурні зв'язки, які розглядають гомосексуалізм як щось мерзенне, заборонене та девіантне. Він бореться зі своїми думками та почуттями, які не дають йому відповіді на питання про те, ким він є насправді. Його наркоманія, здається, має деструктивний ефект у процесі ідентифікації. Не бажаючи визнати дійсність, він шукає розради чи намагається гармонізуватися з «неправильним» світом і «неправильним» собою шляхом «неправильної пристрасті» – у стані сп'яніння від курива, алкоголю чи наркотиків. Бенджамін помітно незадоволений своїм життям у Бйорнстаді, що може бути пов'язано з вимушеним приховуванням своїх почуттів від сім'ї, хлопців у команді та навіть найкращого друга. Заперечення власної орієнтації робить його грубим, тривожним і вразливим. Його вимушене мовчання, як і невизнання вектору направленості кохання, служить захистом від Кевіна та його хокейних товаришів, адже протиставлення “нормальних” і гомосексуальних чоловіків є інструментом, який персонажі використовують задля підтримання маскулінного командного духу. Самотність, думки про суспільний осуд та самореалізацію в суспільстві, а також наркотики роблять Бенджаміна пригніченим, певний час цей стан перманентної тривоги та депресії навіть є для нього буденністю. Жаргон, який використовує при спілкуванні Бенджамін у роздягальні хокейного клубу передбачає сексистські жарти, що дискримінують гомосексуалістів, але він не має вибору. Це єдиний спосіб захиститись від дурних поглядів і підозри. Тренеру хокейної команди згодом буде соромно, що він так і не став для Бенджаміна тією людиною, котрій хлопець зміг би довіритись, ніколи не бачив Бенджаміна таким, яким він є насправді, натомість дозволяв своїм гравцям використовувати грубі жарти за межею пристойності.

Бенджамін усвідомлює, що його сексуальна орієнтація може означати виключення з команди, коли його більше не сприйматимуть як одного зі своїх, а в найгіршому випадку – як чоловіка взагалі:

– Я обіцяю, в тебе буде блискучий гравець.

– І він... правильний хлопець? [2, 87].

Жаргон хокейної команди та атмосфера потурання – це чинник і рушійна сила, що впливає на психіку підлітка, посилює почуття відчуженості, самотності, посилює його страхи, змушує заглибитись якомога глибше, сховатись від усього світу та самого себе. Як справедливо зауважують психологи: груба мова є частиною гендерного контракту, який говорить про те, як хлопчики повинні ставитись один до одного і якою мовою дозволено спілкуватися. Жарти колег з команди, що нерідко лунають у роздягальній кімнаті, випробовують на міцність і цементують колектив, обираючи не стільки зразки для наслідування, а й моделюючи образ жертви (гомосексуальний хлопець), і, допоки кандидатів на цю роль не знайдено, просто вправлятися у словесній непристойності.

На вечірці Кевіна читачі знайомляться з авторським баченням проблемами моделювання подвійних стандартів стосовно сексуальності хлопців та дівчат. Один із гравців хокейної команди пояснює новачку, як працює система на вечірках. Цитата Кевіна демонструє патріархальний, гендерно упереджений погляд на жінку як на сексуальний об'єкт, метою якого є задоволення потреб чоловіка. У середовищі юніорів сексуальні контакти між хлопцями та дівчатами розглядаються як винагорода перших після матчу, особливо після перемоги, і саме у такий спосіб дівчата повинні схвалювати, виконувати функцію муз і мотивувати хлопців. Кевін знає, як працює система, і тому те, що Майя хоче сексуального контакту з ним, не підлягає сумніву в його розумінні.

Майя не хоче подібних стосунків з Кевіном, але дивується його наполегливості. Дівчина ще вагається, до того як наважується вдарити Кевіна, але, фізично недостатньо сильна, вона не може звільнитися від нього. Він хоче

задовільнити свої хтиві бажання, але, здається, йому байдуже, з ким саме він буде це робити, адже він вважає свою популярність найкращим доказом сексуальної привабливості.

Нерозуміння хлопцем ситуації, спричинене і завищеною самооцінкою, і надмірним вживанням алкоголю, як і неспроможність визнати за дівчиною право на свої власні бажання зрештою призводять до зґвалтування, у якому Майя і вербально (дівчина чітко заявила, що вона не хоче займатися з ним сексом), і тілісно (вона пручалася та чинила опір) сигналізує свою незгоду. Агресія і жорстокість Кевіна, які, можливо, раніше сублімувалися у спортивній грі, знаходять вихід і спрямовуються на жертву.

Ана не допускає і думки, що може помилятися у тому, що Бенджамін самотній або ж не зацікавлений в стосунках і що саме вона може зацікавити хлопця. Вона бачить свій шанс показати себе Бенджаміну на вечірці. Зрозуміло, що, як і більшість її ровесниць, Ана хоче бути привабливою та красивою для Бенджаміна одночасно, оскільки фанатичне удосконалення власної зовнішності може свідчити про її очікування та надії на взаємність. Однак Бенджамін вирішує залишити вечірку, коли приїжджають молодші дівчата, що змушує Ану розчаруватися, а Кевіна засмутитися. Ана хоче бути привабливою для Бенджаміна, і коли її почуття не знаходять взаємності, вона стає вразливою, що є рисою, характерною для жіночого характеру. Один з хлопців з команди відзначає розчарування Ани тим, що Бенджамін покидає вечірку. Він вважає себе сексуально привабливим і думає, що саме він може зацікавити дівчину. Заява хлопчика підтверджує, що запрошені дівчата розглядаються як винагорода, а їх згода і готовність – як безумовні речі, що призводить до об'єктивації дівчат та сексуального насильства. Наразі прихована сексуальна орієнтація Бенджаміна здається дещо простішою, ніж вимоги хлопців щодо можливих сексуальних партнерів.

У ситуації з відчуттям влади і безкарності спостерігається чіткий перехід між персонажами Майї та Кевіна. На його зміну, звичайно, впливає вразливість у зв'язку з характером середовища, що не можна не помітити на

прикладі деградації стосунків головних героїв. «Ведмеже місто» починається реченням, що інтригує, лякає і змушує читача не випускати книгу з рук, допоки не стане ясно, хто ці люди: «Пізнього вечора наприкінці березня, підліток взяв у руку двоствольну рушницю, пішов прямо в ліс, приклав зброю до чола людини і вистрілив» [2, 6]. Непрояснена зав'язка, адже ні імен, ні наслідків пострілу автор не розкриває, показує ситуацію, в якій одна людина застосовує силу проти іншої людини, але не говорить про особистості. У романі є чітка ієрархія влади до та після кожного вибору, кожного кроку, який зробили персонажі, що в основному пов'язано з Майєю та Кевіном.

До згвалтування та під час зробленого Майєю вибору саме Кевін зберігає владу завдяки своїй популярності та тому, що він хлопчик у місті, де переважають чоловіки, до того ж, він на два роки старший за Маю. Це Кевін запрошує Майю на вечірку, і саме він пропонує їм зненацька зайти до його кімнати. Його маскуліне тіло та агресивний характер підказують, що Майя не може йому противитися.

Фізична сила Кевіна стає тим фактором, який змушує Майю прийняти ситуацію та піти на поводу слабкості власного тіла. Він має владу над Майєю, так само, як і вся чоловіча половина міста має владу над жіночою, а учасники хокейного клубу – над пересічними громадянами. Автор відтворює у романі чітку вертикаль в ієрархії влади, що чоловік – завжди вищий за жінку, а хокеїст як привілейований чоловік – навіть вищий за інших чоловіків. Майя відчуває сором, страх, що назавжди залишиться з нею, вона завжди шкодуватиме, що погодилася пройти до кімнати Кевіна.

Рішення Майї приховати всі докази можна прирівняти до того, що робить у подібній ситуації середньо-статистична згвалтована дівчина, яка після пережитого несамовито вмивається, намагаючись позбутися бруду та сорому, про що говорять безліч сучасних молодіжних романів. Почуття сорому змушують Майю зволікати з повідомленням у поліцію близько тижня після згвалтування. Допит у поліції дівчини, коли вона нарешті вирішує

розказати правду, є ще одним яскравим прикладом безкарності сильних та значущих, та пригніченням всіх інших.

Поліція частково звинувачує дівчину у тому, що змушена її допитувати, через що Майя відчувається безсилою. [2, 305]

Детектив Ніна Рунг висвітлює проблему затримки повідомлення від жертв, що означає, що це повідомлення було оприлюднене захисником та судом, а робота міліції виконана відповідально. У випадку з Майєю розрив у часі змушує поліцію закрити попереднє розслідування.

Майя перетворює почуття безсилля на гнів. Вона хоче поновити справедливість і власноруч покарати Кевіна. Отримавши через Ану доступ до мисливської рушниці батька, Майя виходить у ліс, де, як вона знає, Кевін бігає щовечора з моменту оприлюднення злочину.

Раптова появи фігуру Майї в лісі стає ламає усталену ієрархію владних стосунків між Майєю та Кевіном. Кевін пригнічений присутністю Маї і не може захиститися. Жертва і кат помінялися місцями. Своїми діями дівчина прагне досягти того, щоб Кевін відчув страх темряви, який відчуває сама. Її вчинки демонструють мужність і сміливість. До і під час зґвалтування Майя була пасивна і вразлива, тоді як після зґвалтування стала агресивною та емоційно холодною. Це робить її і стереотипним жіночим, і стереотипним чоловічим характером. Кевін проявляє агресивну та жорстоку сторону під час акту насильства, але стає вразливим та емоційним після інциденту в лісі. До зґвалтування він був наділений владою над іншими людьми через свою стать, вік та популярність. В ньому чергуються риси, стереотипні для жіночих та чоловічих характерів. Ситуація між Кевіном і Майєю змушує іншого змінювати характер одночасно з переходом ситуативної влади від Кевіна до Майї. У Бйорнстаді людина розглядається як представник соціуму, що відповідає ієрархічному принципу, що людина є нормальною, такою як всі. Домінування чоловіків у місті значною мірою залежить від хокейного клубу, метою якого є виховання чоловіків та хлопців. У гримерці широко застосовують вульгарну мову, жарти натякають як на жінок, так і на

гомосексуалістів – це дві групи, які розглядаються як соціально нижчі або відхилення від норми. Це також демонструє принцип утримання балансу, що означає, що чоловіки та жінки розглядаються як люди з різними соціальними функціям. Мова розповіді допомагає підтримувати чоловіка та жінку, що є так званою нормою, тоді як Бенджамін є відхиленням від норми, оскільки він гомосексуаліст. Хоча він чоловік і хокеїст, з його наркоманією та жорстокою поведінкою він не є «нормальним» як для спортсмена. З ситуації, пов'язаної з Бенджаміном, ясно, що норми можуть перешкоджати людям бути такими, якими вони хочуть бути. Хокеїст повинен бути таким, як Кевін, тобто сильним, агресивним та технічним гравцем на полі. Тренер команди Девід усвідомлює проблеми з Бенджаміном, але оскільки він змушує Кевіна бути зіркою на льоду, він закриває очі на наркотики та боротьбу. Той факт, що чоловіка розглядають як представника сильної статі, сприяє тому, що в романі жінка постає слабкою, недостойною. Переважно це стосується погляду на сексуальність, яка є актуальною темою на вечірці Кевіна. Флегматичний спокій та певною мірою схвалення Майї та Ани того, що на вечірці їх розглядали як сексуальні об'єкти, демонструє ті «норми» суспільних відносин, які наявні у підлітковому світі Бйорнстада, а їх поведінку характеризує як неадекватну та певною мірою девіантну. Юнаки звикли до того, що дівчата бажають мати з ними сексуальний контакт, проти чого Майя та Ана сміливо і рішуче виступають.

Метою дослідження було проаналізувати, як гендер та ідентичність зображені в романі «Ведмеже місто». Аналіз виявив як стереотипні, так і нестереотипні зображення чотирьох персонажів. Обидва хлопчики перетворюються із стереотипних хлопців на нестереотипних хлопців, тоді як дівчатка перетворюються зі стереотипних дівчат на нестереотипних дівчат. Простими словами без тавтологій, у романі персонажі розкриваються поступово, їх характери змінюються, а протагоністи та антагоністи часто міняються місцями. Тема насильства, зображена в романі, є критичною точкою, яка змінює стать та характеристики персонажів.

У кількох випадках персонажі змушують один одного змінюватися своїми словами та діями. Наприклад, Майя стає емоційно холодною і жорсткою внаслідок причиненого їй лиха, тоді як Кевін навпаки стає вразливим і безвольним, коли Майя намагається вбити його в лісі. Майя адаптується до обставин, виходячи з ситуації, яку продовжує Кевін, в якій потрібно брати до уваги безкарність Кевіна, а це саме той факт, що і остаточно її змінив та трансформував її особистість. Подібним чином Бенджамін змінюється після зустрічі з басистом, який змушує його наважитися протистояти своїм почуттям, замість того, щоб приглушити почуття з наркотиками-екзотикою. У місті Бйорнстад, де переважають чоловіки-гетеросексуали, гомосексуалізм Бенджаміна можна розглядати як порушення норми, так само, як Майя та Ана порушують норму, намагаючись протистояти сяючим сексуальним очікуванням між дівчатами та хлопцями, що є членами хокейної команди. Місто Бйорнстад має гендерний контраст, який повідомляє жителям, як повинні поводитися жінки та чоловіки, і які очікування покладаються на кожну дівчину, те, що видно в протидії Майї та Ани правлячим нормам. Однак Кевіна не можна розглядати як порушника цих неписаних правил, незважаючи на те, що після зробленого вибору він набуває стереотипних жіночих рис. Його вибір – заперечувати злочин, а також його пасивність не роблять його порушником норм, а відображають суспільство як таке, де люди часто заперечують своє ставлення до жінок.

У розділі аналізу ясно, що емоції та переживання Ани отримали від автора менш помітну роль в порівнянні з інтригою між Кевіном і Майєю та пошуками сексуальності та ідентичності Бенджаміна. Незважаючи на менш помітну роль, вона впливає на дії Майї, що змусило мене проаналізувати її внутрішній світ. Ана і Майя важливі одна для одної, і без їхньої дружби Майя не змогла б помститися Кевіну.

Висновки до розділу 2. Розкриваючи проблематику підліткової літератури автор майстерно зобразив світ підлітків Бйорнстада, але цей роман не лише про підлітків, він орієнтований на підлітків. Твір розкриває причину і наслідок, чим може суттєво допомогти у формуванні думаючого та критично мислячого індивіда. Саме тому, дуже важливо популяризувати цей роман серед підлітків, зокрема у школі. На прикладі аналізу вчинків героїв, можна змодельовати певні типи виходу з конфліктів, а також продумати стратегії їх уникнення, що важливо для читачів-підлітків.

Успішність «Ведмежого міста» можна описати багатьма словами, але перш за все, роман став бестселером через те, що теми, які в ньому піднімаються ми спостерігаємо у власному повсякденному житті, у своїй школі, у спілкуванні з однолітками та друзями. Мабуть кожен з нас з шкільних років пам'ятає, що таке невпевненість в собі, цькування однолітками слабких, з тих чи інших причин, боротьба за лідерство у чоловічому колективі та безліч безглузвих вчинків, які ми з вами вчиняли коли були підлітками. Всі ці теми зрозумілі кожному, тому не потрібно докладати багато зусиль, щоб уявити світ Бйорнстада.

Психологія підлітків подається у романі з двох боків: з боку чоловічого колективу, з його власними досить жорстокими правилами та неписаними законами та з іншого боку – очима дівчат-підлітків. Тема аб'юзивних стосунків відома кожному з нас, але у Бакмана вона зображується буденністю.

Саме це спрямування роману піднімає ту тему, яка є проблемою для світу підлітків, яку обговорюють їх батьки та вчителі; суспільство намагається зменшити будь-які прояви сексизму, приниження жінок, нехтування громадянськими правами і свободами. Тому актуальність даного твору надзвичайно висока.

РОЗДІЛ 3. ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ Ф. БАКМАНА «ВЕДМЕЖЕ МІСТО» ТА В. ГОЛДІНГА «ВОЛОДАР МУХ»

3.1. Роман В. Голдінга «Володар мух» у контексті конфліктології

У роботі над дослідженням ми прагнули всебічно розкрити і дослідити психологію підлітків: формування характеру, вплив життєвих обставин на формування особистості, проаналізувати їхню поведінку, дослідити їхні стосунки, «мікроклімат» їхнього середовища. Аналіз художнього образу підлітка в літературі з точки зору психології, а також аналіз поведінки підлітків у критичній ситуації, зображеній у романі Ф. Бакмана «Ведмеже місто» дозволив виділити зміну їхніх ролей залежно від вибору. У даному розділі буде здійснено спробу зіставно дослідити образи підлітків у різних авторів в літературі в цілому та проаналізувати всі обставини, які впливають на формування підлітка, включаючи підліткові проблеми, бажання, вчинки, що дозволить зрештою виокремити «код підлітка» у бакманівському романі.

У першу чергу необхідно звернути увагу на роман Вільяма Голдінга «Володар мух» (рік видання 1954, переклад українською 1988 р). Твір є антитезою дитячій пригодницькій книзі Роберта Майкла Беллентайна «Кораловий острів» (1858), у якій троє хлопчиків, опинившись на далекому острові, перетворюють його в куточок цивілізації, навчають тубільців навичкам і ремеслам, і зрештою повертаються додому змужнілими. Голдінг же зображує підкреслено дитячу поведінку героїв-учасників конфлікту.

Група дітей вікової категорії від молодшого до середнього шкільного віку, опиняються на безлюдному тропічному острові, позбавлені не тільки батьківської опіки, а й бодай якогось нагляду дорослих. В дуже короткий час група деградує від бодай якоїсь організованості до суцільного хаосу, стану дикунського племені, що винищує все на своєму шляху.

У повсякденному житті люди щодня стикаються з проявами конфліктів різного роду і необхідністю розв'язувати їх. Оскільки художня література є

різновидом мистецтва слова, що описує дійсність за допомогою художніх образів, її творам будуть притаманні загальні фази розвитку конфлікту, а саме:

- латентна фаза (зародження конфлікту),
- демонстративна фаза (усвідомлення виникнення конфлікту),
- агресивна фаза (загострення конфлікту),
- батальна фаза (вирішення конфлікту). [Словник-довідник термінів]

У романі В. Голдінга можна простежити кожен з цих фаз. З художнім перебільшенням вони яскраво ілюструють підлітковий максималізм, конфліктність та неприйняття інакшості, потребу в визнанні тебе соціумом, гонитву за лідерством і, водночас, неготовність до самоорганізації в межах повноцінної цивілізованої групи, відсутність навики “безкровного” розв’язання конфліктних ситуацій. Ситуація, в якій опиняються герої англійського письменника є дуже схожою на ситуацію у «Ведмежому місті»: безлюдний острів, де врятуватись і просто вижити вийде лише гуртом, і Бйорнстад, у якому навіть просто пересуватись наодинці може бути смертельно небезпечним, група підлітків під загальним лозунгом “Хто не з нами, той проти нас”, боротьба за лідерство і жорстокі покарання несхожих за їх інакшість. Порівняння характеру як головних, так і другорядних героїв цих двох творів допоможе виокремити схожі риси, що і стане способом виявлення коду підлітка в художній літературі.

На початку роману «Володар мух» автор знайомить читачів з двома хлопцями – головними зачинщиками конфлікту: Ральфом і Джеком Мерид’ю. Перший – розумний і раціональний хлопець 12-ти років, який з самого початку думає про способи порятунку з острова, намагається направити всі сили групи на досягнення цієї мети. В першу чергу, він знаходить блискучу білу мушлю – ріг, що працює, як трембіта, видаючи голосний, низький звук. За допомогою неї він подає сигнал, збирає всіх дітей острова разом і розповідає своє бачення стратегії виживання. Ральф втілює раціональний тип лідера:

– А тепер ще одне. Треба допомогти тим, хто буде нас рятувати. Тому що корабель, навіть якщо підійде близько до острова, все одно нас не помітить. Значить, треба, щоб на горі був дим. Треба розпалити вогнище.

Водночас, хлопець намагається організувати функціонування групи: створити правила, розділити обов'язки. Образ Ральфа є голосом цивілізованого суспільства в умовах дикого безлюдного тропічного острова, повного переляканих неорганізованих дітей. Неодноразово він задає групі питання, «що подумують дорослі, дивлячись на вашу поведінку, коли припливуть нас рятувати».

Антиподом Ральфа є Джек Мерид'ю. З самого початку твору Джек проявляє себе як диктатор, суворий лідер, що триматиме весь гурт хлопчиків в залізному кулаку. До того, як вони потрапили на острів, він був старостою хору, чий авторитет є незаперечним для всіх хористів. Він сильний, мужній лідер, поруч з яким відчуваєш себе в безпеці від зовнішніх загроз, але якого боїшся через його безмірну владу.

Латентною фазою конфлікту твору є момент першого збору всіх дітей на острові – це нарада, на якій більшістю голосів лідером призначають Ральфа. На той момент вибір дітей зрозумілий: Ральф давав їм надію на повернення додому. Однак, в силу свого характеру, Джек не може поступитись владою, тому проголошує групу своїх прихильників мисливцями, тим самим розділяючи весь гурт на острові на дві типові для будь-якої спільноти категорії: воїнів, що забезпечують безпеку, полюють на диких звірів – класична чоловіча роль, та збирачів фруктів, тих, хто запасав питну воду, так званих хранителів сімейного вогнища – класична жіноча роль. Таким чином, вочевиднється розподіл влади між двома лідерами з різними функціями. Така ситуація могла б спрацювати, але відсутність контролю і всездозволеність підштовхують колишніх хористів ухилятися від дотримання правил. Незважаючи на небезпечне становище, в них живуть дитячі бажання і навіяний популярною літературою потяг до романтизму. Кожен відчуває себе шукачем пригод, піратом в гонитві за скарбом, першовідкривачем. Безкарність

штовхає їх на те, щоб залишити роботу і піти гратися, займатися більш цікавими речами, ніж повсякденні обов'язки, якими б необхідними для виживання вони не були б. Розуміючи ситуацію, Ральф все скликає і скликає збори, намагаючись призвати громаду до порядку, але марно. Його хлопцям нудно, вони не здатні оцінити перспективу. Для них існує лише “тут” і “зараз”, в такому ключі роль мисливця, безумовно, є більш цікавою та романтичною.

Початком *демонстративної фази* конфлікту в романі є момент, коли повз острів проходить корабель, але диму на горі немає. Мисливці покликали з собою тих, хто мав пильнувати вогнище, і вогонь згас. Протягом всього подальшого твору цей конфлікт лише загострюватиметься, аж до останніх рядків.

Злочином однак при аналізі роману Голдінгу буде не згадати ще двох героїв: Роха та Саймона.

Роха – найкращий і найперший друг на острові. Такий собі радник вождя, який водночас страждає на астму, типово для образу «розумника» носить окуляри та має надміру вагу. Хлопець не має жодних шансів вижити наодинці, адже не вміє плавати і не може бігати, а відтак він одразу стає об'єктом насмішок та неприйняття іншими членами групи, окрім Ральфа. Однак прив'язка Рохи до “благ цивілізації” не дає йому ані на секунду забути головну мету – вибратись, бути врятованими. Упродовж всього життя Роха мав лише одне заняття – думати. Саме цим він і продовжує займатись на острові і саме його поради та цікаві думки час від часу наштовхують Ральфа на корисні ідеї. Хлопці високо цінують товариство одне одного, розуміючи величезне значення свого тандему.

Розвиток конфлікту можна простежувати у погіршенні ставлення інших хлопців до Рохи: від простого несприйняття до повної зневаги, виявом якої є момент, коли однієї ночі Джек пробирається до Рохи в шалаш і відбирає окуляри. Цей крок яскраво демонструє перехід Джека і його «мисливців» від більш-менш цивілізованої групи до такої, що нагадує дике плем'я і поважає лише право сильного.

Закінченням *демонстративної фази* можна вважати збори, які скликав Джек і після яких він та його люди відокремились в автономну спілку з іншими цілями, що кардинально відрізняються від цілей групи Ральфа.

Поступово читачі спостерігають, як майже всі хлопці переходять на бік племені Джека. Цьому сприяють як зовнішні умови, так і психологічний стан дітей і підлітків: страх перед невідомим, прагнення безпеки, захищеності, що може дати велика група на чолі з сильним безстрашним лідером.

Саме поняття страху в романі В. Голдінга перестає бути безособовим. Образ Звіра, створений в уяві дітей, набуває певних рис характеру, має зовнішність, тож перестає бути лише страшною казочкою. Великий і жахаючий, він приходить вночі і лякає учасників маленької дитячої громади. У нього великі зуби, він легко може вбити кожного з них і ніхто не знає, як йому протистояти.

Цей уособлений страх є однією з головних причин поступового, але повального переходу всіх дітей до племені Джека, адже він неодноразово показав себе сильним лідером, мисливцем і воїном, здатним захистити себе та своїх людей. В нього розмальоване лице, гострий спис, він першим вбив свиню на острові і приніс її м'ясо іншим. І саме він вигадує залишати Звірові голову від кожної вбитої свині, запроваджуючи примітивний культ.

На Сході існує розповсюджене прокляття: “Щоб ти жив під час змін!”, яке вповні ілюструє давній страх людини перед невідомим. Цю рису людського характеру почали активно досліджувати у 1970-х роках спеціалісти різних галузей психології і психіатрії. Цей страх зумовлюється тим, що до відомих негараздів можна підготуватися, розробити план дій, в той час, як невідоме позбавляє людину відчуття бодай найменшого контролю над ситуацією.

Створивши “культ Звіра”, Джек надав страху обличчя та характер, дав своїм людям ілюзію контролю, можливість розробити план.

Джек сказав голосно:

– Голова – це для Звіра.

До того ж, плем'я Джека дуже швидко набувало ознак ранньоцивілізаційної культури: танець зі списами, що імітував полювання на свиню, захоплював всіх присутніх своїм ритмом, ілюзією сили та влади над страхом. Ці ритуали склалися в думках колишніх хористів у повноцінний культ, що дозволяв відчувати себе в безпеці. Під час одного з таких танців і трапилось страшне.

Зараз потрібно згадати такого героя книги як Саймон. Уперше в тексті перед читачами постає дорослий, але вдумливий і нестабільний емоційно хлопець, який боїться потойбічного. Саме він починає говорити про містичну суть Звіра, розмірковувати про це. Автор змальовує образ філософа-індивідуаліста, що тримається дещо відсторонено від групи, присвячуючи свій час роздумам, ховається від інших. Після першої жертви Звіру, Саймон втрачає контроль над собою, марить Володарем мух, що кружляють навколо свинячої голови на спису. Йому здається, що голова і є Звір, що Звір розмовляє з ним, насміхається над ними.

Саймон вже дивився в розкриту пащу. В пащі була темрява, і темрява розширялася.

– Не те, – казав Володар мух, – ми з тобою покінчимо. Ясно? Джек, і Роджер, і Моріс, і Роберт, і Білл, і Роха, і Ральф. Покінчимо з тобою. Ясно?

Паща проковтнула Саймона. Він впав і втратив свідомість.

Після того, як Саймон потрапляє в полон жаху, породженого власною уявою, хлопець певний час безцільно блукає джунглями і випадково знаходить мертвого парашутиста. Одразу йому відкривається істина: саме цей бідолашний парашутист марився дітям на острові в образі Звіра. Звісно, здалеку він ввижався великим, страшним і живим, але насправді не міг їм нашкодити. З наміром розказати всім правду, Саймон рушає до вогнища, де у цей самий час бенкетує плем'я Джека і присутні майже всі, хто є на острові. Але нещасливий випадок доставляє Саймона до вогнища саме в той момент, коли плем'я танцює свій мисливський танець. Втративши можливість бодай якось мислити під впливом грому та блискавок над головою, захоплені танцем

діти, вбивають Саймона, а разом з ним і свій шанс на те, щоб дізнатись правду, перестати боятись Звіра. До цього вбивства причетні абсолютно всі, і всі вони мовчатимуть про це, заперечуватимуть не тільки власну роль в цьому злочині, а й те, що він взагалі відбувся. Ця подія остаточно розбиває всіх мешканців острова на плем'я Джека і громаду Ральфа, при чому в останній залишаються лише найменші, вірний Ральфу безпорадний Роха і ще двоє хлопців, наляканих вбивством Саймона, що з останніх сил чіпляються за людяність і цивілізованість.

Агресивна фаза конфлікту починається вже вночі наступного дня, коли Джек, скориставшись нічною темрявою, краде окуляри Рохи. Джек знає, що без окулярів хлопець приречений, що відтепер він нічого не бачитиме і змушений буде повністю покладатися на товаришів. До того ж, окуляри Рохи є найбільшим скарбом острову, адже вони – єдиний спосіб розвести вогонь. Нехтуючи можливістю прийти і просто попросити вогню, Джек фактично проголошує війну за цінні ресурси.

Саме на цьому етапі найяскравіше розкриваються характери головних героїв твору: тиранічний Джек, рішучий, сильний, безкомпромісний, дипломатичний Роха, безпорадний, але розумний, вдумливий хлопець, і демократичний Ральф, лідер, який просто хотів надати кожному можливість вижити і повернутися додому. Він – той, хто до останнього не сприймав насильство як спосіб здобуття влади.

Подальші події розгортаються так, що Ральф зі своїми людьми йде на переговори з Джеком, а останній – укріплює оборону. *Кульмінаційний момент агресивної фази* – вбивство плем'ям Рохи, безпорадного хлопця, не виправдане необхідністю виживання, а скоєне «за правом сильного». Цим спланованим беземоційним вбивством, плем'я остаточно відрікається від цивілізованості і людяності, символом якої була біла мушля – ріг, що скликав їх усіх разом в перший день на острові.

«Поруч стояв Роха, все ще піднімаючи талісман – тендітну блискучу красуню мушлю. Високо вгорі Роджер всією вагою давив на важіль.

Камінь пройшовся по Росі, з голови до колін; ріг розлетівся на тисячу білих уламків і перестав існувати» [7,75].

Батальна фаза набирає сили в романі, коли Джек виводить своїх людей полювати на Ральфа. Всі вони розуміють, що йдуть вбивати, але не сміють суперечити своєму лідеру. Вони більше не звичайні діти зі школи, не хористи, вони – плем'я. І вони йдуть полювати на інакшого. У запалі полювання вони підпалюють острів. Це нераціонально, адже постраждає не тільки їх “здобич”, а й всі вони: не буде де жити, не залишиться плодових дерев, не буде з чого розвести вогнище – полум'я знищить все і всіх, в тому числі, ймовірно, їх самих. Однак, порятунок приходить знезапек – на кораблі, що пропливав повз острів, побачили дим і прийшли на допомогу. Офіцер, що прибув на острів, був приголомшений побаченим: то було плем'я дикунів замість культурних англійських хлопчиків. І наче від полегшення, діти нарешті усвідомлюють, що ж вони накоїли. Всі в єдиному пориві починають плакати, оплакувати власне горе, власні вчинки, цей жахливий досвід, загублений смисл. І читачам відверто хочеться плакати разом із ними і навіть кричати: “Вони ж просто безпорадні діти!” – проте швидко приходить усвідомлення, що вже ні.

3.2. Порівняльний аналіз романів В. Голдінга «Володар мух» і Ф. Бакмана «Ведмеже місто» крізь призму психології віку

Психологія віку виділяє певні стадії дорослішання підлітків. Вона описує їх у категоріях набуття нового психологічного досвіду, або ж вікових новоутворень. Під віковим новоутворенням слід розуміти ті психологічні і соціальні зміни, що вперше виникають у даному віці та визначають свідомість людини, її ставлення до соціального середовища, хід її розвитку. Т.Б. Каміонська виділяє такі новоутворення підліткового віку:

1. Формування позиції “Я – дорослий”. Поява відчуття дорослості (головне психологічне новоутворення). Відчуття дорослості проявляється у підлітка як:

- бажання, щоб всі ставилися до нього, як до дорослого;
- претензія на рівноправні відносини зі старшими людьми;
- прагнення до самостійності в прийнятті рішень;
- поява власних смаків, оцінок, думок та ліній поведінки;
- конфліктність у взаємовідносинах з оточуючими, особливо при втручанні дорослих у життя підлітків (навчання, зовнішність, дружба, захоплення);
- наслідування дорослих в одязі, смаках, манерах, звичках, романтичних відносинах.

2. Критичність у ставленні до дорослих. Починається процес розподілу особистих (з ровесниками) та ділових (з батьками та іншими дорослими) взаємовідносин.

3. Поява гіпертрофованої потреби у самостійності, у звільненні від опіки дорослих, та їхнього контролю. Поява потреби в свободі і незалежності від батьків при збереженні їхньої емоційної і інших підтримках.

4. Поява потреби у дружбі, закоханості, отриманні емоційної підтримки, гостре бажання бути прийнятими групою ровесників.

5. Поява підліткових груп, що підпорядковуються «кодексу товариства». Ровесники є референтною групою. Задача спілкування з ровесниками – засвоєння норм товариства і дружби.

6. З’являється потреба у самоствердженні у відносинах з дорослими і ровесниками. Форми самоствердження в цьому віці можуть бути як позитивними (самоосвіта, турбота про ближніх, участь у вирішенні складних сімейних питань, спорт, здобуття знань тощо), так і негативними (різні форми асоціальної чи девіантної поведінки).

7. Формування переконань, ідеалів як морального еталону.

8. Поява потреби у самопізнанні і самовихованні. [16, 32]

Прояви цих новоутворень спробуємо знайти у проаналізованих творах задля виокремлення коду підлітка. Згідно з проведеним аналізом характерів головних персонажів творів Ф. Бакмана “Ведмеже місто” і В. Голдінга “Володар мух” спробуємо знайти перегук у психологічних новоутвореннях, зображених авторами. Зупинимося лише на тих, що є характерними для персонажів обох творів.

1. Формування позиції “Я – дорослий”.

Ця позиція чітко прослідковується у більшості проаналізованих персонажів шведського роману. Насамперед, вона є характерною для образу Майї. Її перше рішення приховати ситуацію, відгородити від пережитого жаху близьких людей і лише згодом зізнатися у тому, що стала жертвою насильства, щоб захистити від подібного інших, свідчить про етап дорослішання. Майя міркує по-дорослому:

– Зараз Кевін зробив боляче лише мені. Якщо я розкажу, то дозволю йому зробити боляче всім, кого я люблю. Я цього не винесу.

Однак такі рішення ніколи не даються легко. Дорослішання приходить із усвідомленням, що твоя історія не завершується на тобі самій . «Майя стояла, міцно обхопивши себе руками. Вона не спала всю ніч і до сих пір ані на секунду не сумнівалась, що ніколи нікому не розповість про те, що сталося. Але їй виявилось достатньо побачити трьох маленьких дівчат, що гралися під вікном, щоб змінити своє рішення. Змучена Ана спала в її ліжку під товстою ковдрою, очі закриті, така маленька і вразлива. Це буде страшна історія і про це місто, і про цей день: Майя нарешті вирішила розказати правду про Кевіна, - не для того, щоб захистити себе, а щоб захистити інших. І, стоячи біля вікна цього ранку, вона вже знала, що зробить з нею місто» [2, 176] .

Пізніше, під час допитів, в лікарні, в школі і вдома, своєю поведінкою Майя все більше підкреслює свої “дорослі” риси характеру. Залишаючись маленькою переляканою дівчинкою, що продовжує спати із ввімкненим світлом, вона демонструє непохитність та сміливість.

Натомість Кевін ніби-то демонструє “дорослі” риси з самого початку твору. Через політику виховання власних батьків він не має іншого вибору. Нав’язаний стиль поведінки виявляє не стільки реальну відповідальність, скільки бажання уникнути усіх можливих приводів для її визнання. Це добре видно за рівнем підготовки до вечірки:

Гості пили з одноразових стаканчиків, картини зі стін зняті, ламкі предмети заховані, меблі завернуті в плівку. Двоє юніорів всю ніч несли вахту на сходах, щоб ніхто не прорвався нагору. Щоб не казали про Кевіна, він, як і його тренер, велике значення надає підготовці і не покладається на випадок. Рано-вранці прийде прибиральниця, котра, як завжди скаже, що якби Кевін вбив людину в цій вітальні, після прибирання ніхто не знайшов би і сліду.

У випадку з Бенджаміном виокремити формування даної позиції дещо важче. Як зазначалось раніше, розвиток його характеру є трохи загальмованим, пасивним, під впливом невпевненості в собі, яку він «гасить» наркотиками. Однак, позиція підлітка проглядається в розвитку романтичних стосунків між ним та басистом, ставленням до появи на вечірці молодших дівчат, а також в подальшому – до злочину Кевіна.

– Гей, друже, ти чого? Досить.

– Ти ж знаєш, Кев, я не беру участі у вечірках з малолітніми дівчатами. Скільки їм? П’ятнадцять? [2, 235]

Дорослішання не буває без втрат, і мова не лише про безтурботність – з цим Бенджамін «розпрощався», коли його батько наклав на себе руки, а про втрату людини, якій був більш, ніж відданий:

Він говорив тихо – вона спочатку подумала, що їй почулося:

– Це ти помиляєшся, Майє. Дарма ти думаєш, що він все ще мій найкращий друг.

Аналізуючи характер Ани, можемо стверджувати про початок формування “дорослої” позиції, оскільки у творі ми бачимо героїню крізь призму взаємовідносин з Майєю – єдиною людиною, поруч з якою дівчина може почувати себе маленькою, може собі це дозволити. Про це формування

свідчать такі фактори, як потреба в романтичних відносинах, наслідування “дорослої” поведінки.

Проживання в сім'ях з важкими психоемоційними обставинами, порушенням внутрішньосімейних та міжособистих відносин, частими конфліктами, насиллям різного роду зумовлює засвоєння дітьми негативного соціального і сімейного досвіду, інтеріоризація якого проявляється в підвищеній тривожності дітей, порушенні їх соціальних та сімейних рольових установок, зниженні самооцінки, а також викликає значні труднощі в самовизначенні. [31, 56]

Натомість, дуже легко простежити формування позиції “Я – дорослий” у героїв роману В. Голдінга “Володар мух”. Екстремальні обставини оголюють перед читачем основні риси характеру головних персонажів.

Ральф, що з перших сторінок демонструє дорослий підхід до ситуації, весь час задається питанням “Що зробили б дорослі на нашому місці”, що є дуже характерною рисою даної позиції.

Так само легко проглядається доросла позиція і в характерах Рохи і Саймона: геть різні хлопці, котрих об'єднує одна спільна риса – вдумливість. Однак, Роха покладається на власний досвід спілкування з дорослими, якого, в силу фізичних особливостей, у нього було більше, ніж з однолітками, в той час, як Саймон до всього намагається доходити власним розумом. Оскільки в даному творі ми маємо досить обмежене уявлення щодо соціального та психологічного оточення дітей до перебування на острові, важко робити висновки про причини формування даних рис характеру.

Джек же демонструє формування “дорослої” позиції демонстрацією сили. Всі свої дії він направляє на підтвердження свого образу старшого: “Я – староста хору”, “Я – справжній мисливець і воїн”, “Я – сильний і можу вас захистити”, “Я – лідер і мої люди виконуватимуть все, що я скажу”.

– Головним можу бути я, – без натяків сказав Джек, – тому що я староста і співаю солістом в церкві і до-дієз можу взяти.

Позиція сили і фізичних можливостей, на думку Джека, переважає позицію розуму, сферу почуттів, здатність до саморефлексії та співчуття.

2. Критичність у ставленні до дорослих.

У романі Бакмана це новоутворення треба розглядати крізь призму відсторонення дітей від батьків, оскільки весь твір пропонує переважно діалоги всередині вікових груп. Найяскравіше це реалізовано Кевін та Бенджамін. Перший – своїм ставленням до батьків, яких він просто не хоче дратувати, другий – взагалі до всіх дорослих:

Вони повернулися пізно. Будинок був таким, яким вони його і залишили напередодні. Син [Кевін] прикидався сплячим, вони не стали до нього стукати. На столі на кухні батько знайшов дві сторінки в клітинку формату А4, де Кевін докладно розписав статистику кожного періоду матчу за хвилинами. Ігровий час, кидки, передачі, голи, гра в більшості і в меншості, володіння шайбою, порушення, помилки [2, 46].

Щодо Майї, цю критичність ілюструє її небажання розголосу, щоб не вражати почуття близьких людей:

Вони були невинніші за неї: в свої п'ятнадцять років, з інтернетом під рукою, вона прекрасно знала, що світ – жорстоке місце для дівчинки. Батьки уявити не могли, що таке може трапитись, Майя ж просто не думала, що таке трапиться саме з нею. Тому, можливо, падати було не так боляче [2, 52].

Критичність Ани по відношенню до власного батька бачимо в її виборі залишитись з ним, а не поїхати з матір'ю. Сприймаючи його як людину з більш ніж слабкостями, Ана бере на себе відповідальність, але жодним чином не виправдовує його недоліків:

Ана могла б поїхати з матір'ю. Але збрехала, сказавши, що не уявляє життя без дерев, а там, де тепер живе її мама, дерева ростуть тільки в кадках в торгових галереях. Насправді вона залишилась звичайно ж тому, що не могла покинути батька, хоча і не знала, заради кого це зробила – заради нього чи себе самої.

На жаль, в романі Голдінга виокремити формування критичності щодо дорослих та появу окремих взаємовідносин з дорослими і ровесниками украй проблематично, оскільки на острові присутні лише дитячі персонажі. Крім того, автор не дає ретроспектив щодо попереднього життя хлопців, що могло б уможливити аналіз цього новоутворення.

3. Поява гіпертрофованої потреби в самотійності. Потреба в самоствердженні у відносинах з дорослими і ровесниками.

У характерах юніорів, зокрема Кевіна та Бенджаміна, протест щодо контролю дорослих знаходимо у ситуації під час уроку, коли хлопці намагаються поставити себе на один рівень спілкування з вчителькою, а може й принизити її роль у виховному процесі. Той самий протест також зумовлений потребою в самоствердженні, але у цьому випадку не за рахунок спроби «дотягнутися» до рівня дорослих, а навпаки, «понизити» їхню значущість, як-от звернутися до вчительки як до подруги – «мила», «ципочка», чи поставити під сумнів її професіоналізм:

– Я читав підручник. Ви ж переказуєте те, що там написано. Вашу роботу міг би виконати мій телефон.

Юніори засміялись так, що скло у вікнах задзеленчало, і тоді Бубу, найкрупніший і передбачуваний хлопець у всій школі, завжди готовий пнути лежачого, вирішив не упускати свій шанс

– Спокійно, ципочка! – засміявся він [2, 78].

Пізніше, Бенджамін робить крок для налагодження емоційного контакту з тією ж учителькою, котру ображали його друзі, таким чином він заявляє про реальне дорослішання і очікує визнання.

Вона зітхнула:

– Я не буду писати заяву. Руйнуй своє життя власними руками, я не буду тобі допомагати.

Бенжді подивився їй в очі і вдячно кивнув. Раптом голос його подорослішав, а погляд став серйозним.

– Вибачте, що називав вас “ципочкою”. Це було зневажливо. Більше не буду і інші теж [2, 79].

У характерах дівчат така потреба проглядається слабше, оскільки на момент розгортання оповіді їхні стосунки з батьками мають сталий характер, а взаємодія з іншими дорослими недостатньо проілюстрована (або ж її ще немає, що може відповідати дійсності). Однак, ми можемо спостерігати надану батьками свободу, а також їхню емоційну підтримку своїм дітям:

«Майя стояла на ганку будинку, коли повернулась матір. В руці у Міри все же була стиснута записка колеги, наче знята з запобіжника граната. Матір та дівчинка притулилися одна до одної чолом. Вони нічого не говорили, а якби ж і говорили, ніхто б не почув, надто надривним та оглушливим був крик їх сердець».

Близькими стосунками, у яких дочка-підліток прирівняна до дорослого, є ті, які читач спостерігає у родині Ани:

«Ана одяглася раніше, ніж батько встиг домовити. Відчинила двері. В кожній руці в нього було по рушниці.

– Подранок десь на північній дорозі... Я, звичайно, можу викликати якого-небудь безглузлого кретина з міста... але навіщо, коли в мене під боком перший після мене мисливець в Бйорнстаді» [2, 99].

У романі англійського письменника знаходимо втілення саме цих вікових новоутворень, по суті, автор переніс дітей в умови відриву від світу дорослих і змусив гуртуватись заради виживання. Їхню жагу до самостійності, а разом з тим і екзальтацію від нереалістичного сприйняття світу, задекларовано вже у перших розділах твору:

«Ральф продовжив:

– Поки нас врятують, ми тут прекрасно проведемо час.

Він широко розвів руки.

– Як у книжці!».

На нашу думку, саме в цьому “відриві” від дорослих, втраті контролю з їхнього боку і відсутності бажання та достатніх практичних навичок

самоврядування і полягає основна проблема початкової комуни, що зображено в романі «Володар мух». Відсутність «підстраховування» з боку дорослих, можливості порадитись, знайти підтримку і батьківську розраду штовхає дітей роману на вчинки, що несуть безповоротні зміни їх характерів. І якщо дорослим перебування хлопців на острові, на перший погляд, видалося чи не ідеальним, самі вони усвідомили глибину відчаю у момент порятунку:

«Офіцер співчутливо хитнув головою:

– Ну так. І все тоді чудесно виглядало, просто “Кораловий острів”.

Ральф стояв і дивився на нього як німий. На мить примарилося знову – берег, обплутаний тими дивними чарами першого дня. Але острів згорів, як порохно. Саймон помер, а Джек... З очей у Ральфа потекли сльози, його трясло від ридань. Він не став їм пручатися; вперше з тих пір, як опинився на цьому острові, він дав собі волю, спазми горя, відчайдушні, нестримні, здавалось, зараз вивернуть його навиворіт. Голос піднявся під чорним димом, застеливши гинучий острів. Заразившись від нього, інші діти теж почали плакати» [17, 234].

Таким чином, прагнення підлітків до автономії не може вважатись позитивною зміною без підтримки дорослих. У згаданому епізоді навіть поява дорослого в оточенні підлітків викликала емоційний сплеск, який за А.І. Ласька, є «скиданням накопиченої емоційної напруги, що була викликана систематичним пригніченням емоцій. До емоційного сплеску можна віднести істеріку, спалахи мотивованої і немотивованої агресії тощо». [28, 136]

Поява потреби в дружбі, закоханості, отриманні емоційної підтримки, гостре бажання бути прийнятим групою ровесників.

У 2013 році Н.Ю. Кочкина провела дослідження, метою якого було виявлення мотиваційних ознак підліткової аудиторії споживачів, що вимагало зокрема аналізу підліткової психології. У ході дослідження було виявлено цікаву особливість: більшість підлітків ставлять потребу пошуку свого місця в соціумі на перше місце, нехтуючи при цьому задоволенням фізіологічних потреб. Така особливість вказує на нестандартне розташування піраміди

потреб Маслоу для підлітків, а саме перегортання її догори дригом, що пояснює нестійкість підліткової психіки.

Таким чином, піраміда Маслоу також перевертається, а отже, стає нестійкою аналогічно до нестійкості підліткових уподобань. Напевно тому діти у віці 12-15 років так потребують підтримки один одного: так легше тримати у рівновазі перегорнуту мотиваційну піраміду.

Таке відкриття досить добре пояснює необхідність підлітків збиратись у групи, єднатися з друзями, спиратись на них задля отримання певної рівноваги у розхитаній картині життя.

Роман Ф. Бакмана активно сигналізує про це новоутворення кожним своїм рядком, адже саме в шведському містечку, де розгортається недитяча драма, ця потреба є продиктованою не тільки віковою зміною, а й життєвою необхідністю. Саме тут змалечку дітей навчають, що наодинці небезпечно, треба триматися разом. Вся поведінка будь-якого головного або другорядного персонажа твору, незалежно від віку і статі просякнута цією потребою. Будь у групі, інакше загинеш: замерзнеш у лісі, впадеш під кригу – багато небезпек приховалися просто тут, поруч, за сусіднім деревом. Щоб передати цей настрій та засторогу, здається, можна взяти будь-який уривок книги або зацитувати її всю в незміненому вигляді.

У колі дівчат Майя та Ана – дві протилежності, що згуртувалися і виживають, доповнюючи одна одну: разом проти всього світу, разом вони сильніші. Так було завжди, однак в період підліткового становлення особистості, дівчатка починають підганяти себе під правила групи, норми підліткової громади, поступаючись власними особливостями заради того, щоб бути прийнятими і визнаними у групі однолітків, а поки вони того лише прагнуть, то вигадують атрибутику власної мікро-спільноти:

«Після їхнього фірмового рукостискання в шкільному коридорі вони з Аною розійшлися. Ана придумала його, коли вони були в першому класі, а Майя сказала, що єдиний спосіб зберегти його в таємниці – це робити все так швидко, щоб ніхто нічого не міг розгледіти...» [2, 295].

Водночас бажання долучитися до групи, стати такими, як інші, націлене на нівелювання індивідуальності:

«Вона опускає руки, знижує голос, старається не привертати до себе уваги. В дитинстві Майя обожнювала свою подругу, та була несхожа на інших дівчат, але підліткові роки шліфували її, як наждачний папір. Ана робилась все гладкіше і гладкіше, менше і менше» [2, 316].

До того ж, потребу у визнанні «своїми» переконливо ілюструє радість дівчат при отриманні запрошення на вечірку, хвилювання Ани дорогою туди (вона «сто разів зупинялася поправити макіяж») і поведінка Майї на кухні у Кевіна до інциденту:

«Майя не пам'ятала, скільки вони випили, пам'ятала тільки, як вони з Літом пили наввипередки три шоти підряд і вона виграла, а потім стояла на стільці, переможно витягнувши руки догори, наче в них був гігантський кубок» [2, 287]

Кевін, Бенджамін та вся команда юніорів – всі підлітки все роблять разом, згуртовані заради перемоги, єдині. Хокейний клуб, що не виносить сміття назовні, все вирішується всередині, все робить разом. Все місто з єдиною мрією, однією метою на всіх. Водночас прагнення визнання і прийняття, як каже Бенджамін, вимагають і певних жертв, що, можливо, і збільшує їхню цінність:

«...зате в нього був хокей. Команда, хлопці, Кевін. Хокей – це його життя, тому доводилось бути таким, яким вони хочуть його бачити. Ось що жахливо.

Приховувати таємницю від тих, кого любиш» [2, 301].

У романі Голдінга “Володар мух” найпершим кидається в око бажання бути прийнятим у Рохи: прохання не розказувати іншим про дитяче прізвище, знайомство з кожним новоприбувшим під час скликання першого загального збору, спроби завжди триматися разом з Ральфом та іншими і тримати їх разом – все це демонструє його потребу належності до групи однолітків. З розповідей Рохи про життя до острова читачі дізнаються, що

раніше йому вельми бракувало спілкування з однолітками в той час, як він відчайдушно потребував друга. Такі розповіді ілюструють його бажання сподобатись, бути корисним і цікавим, бути частиною спільноти.

Водночас, товариство Рохи і Ральфа також ілюструє обопільність потреби хлопців у емоційній підтримці:

«Немає поряд Рохи. Нікому напоумити. І збір не скликати – все б обговорити серйозно, – і нема захисту рогу».

Натомість Джек демонструє свою потребу в товаристві своєю жорсткістю, з якою утримує поруч своїх людей. З тексту видно, наскільки він боїться втратити вплив і залишитись самотнім, а тому весь час вимагає доказів своєї влади. І йому це вдається: поступово вірні йому люди перестали задаватись питанням мотивів вчинків лідера, стали приймати його рішення за аксіому:

– Він Вілфреда буде бити.

– За що?

Роберт стиснув плечима:

– Не знаю. Він не сказав. Розсердився і наказав зв'язати Вілфреда. І він...

– Роберт нервово розсміявся, – і він вже довго-довго зв'язаний чекає...

– І Вождь не пояснив за що?

– Особисто я не чув [7, 65].

Не демонструє такого новоутворення тільки Саймон, однак, судячи з його поведінки, можна припустити деякі розлади на етапі формування особистості. До того ж, наявність всіх наведених вище психологічних новоутворень не є обов'язковою для кожного представника підліткового вікового сегменту.

У кожної дитини свій індивідуальний шлях розвитку. Різні діти і розвиваються не тільки різними темпами, а й проходять через індивідуальні ступені розвитку, що різнитимуться.

5. Поява підліткових груп, що підпорядковуються “кодексу товариства”.
Формування переконань, ідеалів як морального еталону.

Як зазначає В.Р. Павелків, до механізмів, що зумовлюють значущість і впливовість групи у роботі, віднесено «наслідування, ідентифікацію, інтеграцію, конформізм, самокатегоризацію, змагальність, психічне зараження, самопрезентацію, емансипацію, механізм розмиті відповідальності, деіндивідуалізацію, імітацію, соціальне порівняння». [41, 176]

Для Бйорнстада такою групою, безумовно є хокейна команда юніорів. Як зазначалось вище, вони все роблять разом, є своєрідним ядром чи магнітом для інших, що гуртуються навколо юніорів:

«Всюди - в льодовому палаці, в школі, дорогою туди і звідти його оточувала зграйка друзів і знайомих. Він завжди був в центрі, а навколо силою гравітації утримувались інші в порядку їх вміння триматись на льоду.

Ближче за всіх - найкращі гравці, всі інші - згідно ієрархії» [2, 31].

Як зазначалося у першому розділі, дівчата в Бйорнстаді розглядаються лише як сексуальний об'єкт, який більше ні на що не претендує і завжди готовий виконувати «своє призначення». Також, Бйорнстад – це містечко, де ти або з усіма, а бо проти них, а отже мусиш приймати правила гри. Таким чином, дівчачих груп з кодексом товариства в творі не зображено – спостерігаємо лише спроби дівчат триматись якомога ближче до юніорів і їхньої компанії. Однак, наприкінці твору ми можемо бачити натяк на створення передумов для виникнення дівчачих товариств. Так, Жанетт хоче відкрити клуб єдиноборств для дівчат. Знаковою є також ідея про набір дівчаток і дівчат в окрему хокейну команду:

«Адрі нетерпляче хитнула головою.

– Як набрати хокейну команду?

Суне розгублено почухав живіт. Кашлянув.

– Ну, нічого такого тут немає. Треба просто почати. Навколо багато хлопенят, що мріють ганяти шайбу.

– А дівчатка?

Лоб Суне пішов хвилями. Подих став хриплим від тяжесті.

– Дівоча команда є в Хеді.

– Але ми не з Хеда, – відповідала Адрі.

Як зазначають фахівці, командні види спорту забезпечують успішність соціальної адаптації підлітків. Таким чином, поява дівочої хокейної команди, а також школи єдиноборств, безумовно, на думку автора, можуть створити гарне підґрунтя для формування більшої кількості підліткових товариських груп за інтересами, в тому числі для дівчат.

У романі Голдінга прикладом такої групи з товариським кодексом буде, як не комічно, дикунське плем'я Джека. Жорсткі правила щодо норм поведінки і спілкування, правила полювання, вимога слідувати правилам “культу Звіра”, навіть бойовий малюнок на обличчях – все це є яскравим прикладом існуючого кодексу. З одного боку, може здаватись, що ці правила є занадто жорсткими, щоб називати їх “кодексом товариства”, але по-перше, цю суворість зумовлюють зовсім не курортні умови життя на острові, по-друге, якщо порівняти їх з досить великою кількістю дивних правил, наприклад, представників субкультур, вони можуть здаватися не такими вже й дивними.

б. Поява потреби в самопізнанні і самовихованні.

На нашу думку, це новоутворення не є достатньо проілюстрованим у жодному з творів, адже є не потребою, а радше необхідністю. Прямим текстом про цю потребу можемо сказати лише в контексті дівчат шведського роману та Саймона з «Володаря мух».

Звичка Ани регулярно стояти перед дзеркалом, вишукуючи недоліки своєї зовнішності, їхня з Майєю спроба зрозуміти, до кого вони швидше належать: до хижаків чи жертви – за розташуванням очей, підбір дієт з інтернету у пошуках найбільш підходящої, смузі з дивних інгредієнтів – все це свідчить про пошук себе, розробку індивідуальних стратегій розвитку.

Характер Саймона, що гнав його подалі від гурту, в хаці, щоб розмірковувати на будь-які теми, збагнути прихований зміст того чи іншого

явища та себе в цьому світі, також свідчить про спроби самопізнання в умовах обмежених ресурсів.

Отже, можемо виділити такі риси, притаманні образу підлітка в аналізованих романах, як:

1. позиція “я – дорослий” або початок її формування;
2. критичність у ставленні до дорослих;
3. поява гіпертрофованої потреби в самостійності. Потреба в самоствердженні у стосунках з дорослими і ровесниками;
4. поява потреби в дружбі, закоханості, отриманні емоційної підтримки, гостре бажання бути прийнятим групою ровесників;
5. формування підліткових груп, поєднаних спільною метою, правилами та переконаннями, як і формування самих переконань, ідеалів, морального еталону;
6. необхідність самопізнання та самовиховання.

Згідно із згаданою вище дослідженням 2013 року, піраміда потреб Маслоу є перегорнутою для підліткового вікового сегменту.

Психолог Абрахам Маслоу, досліджуючи фактори, які впливають на поведінку, розбив їх на п'ять категорій і розташував їх у визначеній ієрархії. В основі цієї ієрархії лежали найбільш насущні потреби (їжа, вода, житло), а на вершині — більш високі індивідуальні запити (визнання, самовираження).[Маслоу А. Мотивація і особистість]

Якщо розглянути мотиви тинейджерів у категоріях піраміди Маслоу, то з'ясується, що на першому місці у системі цінностей перебуває самореалізація. Можна стверджувати, що потреба у пошуку свого місця в соціумі для підлітків рівнозначна фізіологічним потребам дорослих. Фактично йдеться про перегорнуту мотивацію, адже підлітки можуть не їсти і не спати, щоб довести друзям, наприклад, силу волі. [Дослідження мотивації підліткової аудиторії українських споживачів. Кочкіна Н.Ю. 2013 р]

Уявімо собі піраміду: ось вона стоїть перед нами на столі – стабільна, непорушна. А тепер спробуємо поставити її на вістря. Досить важко, чи не так,

знайти баланс, щоб вона не впала. Площа дотику з поверхнею столу значно зменшилась. Припустимо, ми знайшли цей баланс і наша піраміда стоїть на вістрі, подмухаємо на неї і побачимо, як вона захиталась. Піраміда стала нестабільна, втратила стійкість. Те саме відбувається з підлітком. Зміна порядку значимості потреб робить їх так само нестабільними, як їх піраміда потреб. Обидва проаналізовані твори добре ілюструють цю особливість, а отже, вважаємо за потрібне додати цю особливість до нашого списку підліткових рис.

Висновки до розділу 3. Узагальнюючи проведену дослідницьку роботу, можемо нарешті відповісти на питання, яким є код підлітка у романі Ф. Бакмана «Ведмеже місто», код – як узагальнений характер.

Підліток у Ф. Бакмана знаходиться на перехідному ступені між дитячим і дорослим образами. Йому притаманні характерні риси як дітей так і дорослих. У пошуку себе, він іноді кидається у крайнощі: то хоче дорослого життя, то – сховатись під м'яку ковдру і щоб мама принесла молоко і печиво в ліжку. Він весь час шукає себе: своє місце в соціальних групах, в житті громади, до якої належить, в сім'ї, школі і світі в цілому. Нерідко підліток Ф. Бакмана переймається філософськими питаннями і не завжди знаходить відповіді на них. Вміє стримати сльози, але не сміх. Тягнеться до людей, що поділяють його вподобання. Може бути популярним і почуватися самотнім одночасно. Потребує підтримки друзів-однолітків, батьків, вчителів, а також їхньої поваги. Нестійкий, наче весь час ходить по тонкій кризі з ризиком провалитись в крижану воду, що обпікає на дотик, як вогонь. Він – непоганий, по суті, просто ще трохи маленький в одному і надто дорослий в іншому. І насправді все чого він хоче – збагнути свою роль у Всесвіті. І він сам незадоволений тим, що з ним відбувається, але це тимчасово. Ф. Бакман підказує, що все мине і все буде добре.

Наостанок хочеться додати, що роман «Ведмеже місто» насправді не є таким жорстоким, яким здається на перший погляд. Насправді він дарує

читачам надію на кращий кінець. Місто вже ніколи не буде таким, яким було до розголосу інциденту між Майєю та Кевіном. Кожен зробив свої висновки, про що і розказує нам автор наприкінці книги. На питання подруги, що буде з ними у далекій часовій перспективі, Майя відповідала: «Щасливою, Ана. Через десять років я бачу себе щасливою. Тебе теж».

Багато що зміниться не тільки в самому місті, а й в свідомості людей, а це - найголовніше. І сподіваюсь, що наступні покоління Бйорнстадців не повторюватимуть помилок попередників.

“Не виховуйте своїх дітей - все одно вони будуть схожі на вас. Виховуйте себе!” Англійське прислів'я [2, 341]

ВИСНОВКИ

Отже, ми переконалися, що книга Бакмана в рамках свого літературного жанру викликає неабиякий інтерес з боку аудиторії, оскільки піднімає важливі для будь-якого суспільства проблеми, стає своєрідним вікном у вигадані світи, в яких центральним фокусом стають соціальні, психологічні проблеми підлітків вписані у прості сюжетні лінії. На нашу думку, саме таке поєднання невимушеної підліткової романтики і суттєвих соціальних проблем роблять цей твір таким привабливою серед молоді аудиторії читачів.

Підліткова література моделює свій власний всесвіт, який, можливо найбільш недосконалих або утопічний і саме це змалювання всього того, через що проходив кожен з нас, всі ті проблеми, з якими зіштовхувався кожен формує шалену популярність цього роману серед читацького загалу. Підліткова проблематика – це той концепт, який вимагає від читача переосмислення власних вчинків, дає відповіді на багато питань, що є актуальними, в першу чергу, для підліткової аудиторії, допомагає зрозуміти та осмислити мотивацію їх вчинків. Виходячи з вище сказаного твердження, цілком логічним буде твердження, що даний вид літератури обов'язковий для прочитання задля уникнення наявних у соціумі проблем: сексизму, нерівності, цькування та пригнічення слабких (жінок), відсутності належного сексуального виховання, формування колективної соціальної відповідальності тощо. Це зумовлено тим, що світ підлітків не виходить далеко за межу нашого розуміння і всі ті проблеми, що змальовані автором, щодня бачить кожен із нас.

У теоретичній частині цього дослідження були оглянуті підліткові конфлікти, власне світ підлітків крізь призму соціальної нерівності та гендерних стереотипів. Окрім того були встановлені основні глибинні проблеми недосконалості соціуму, виховання підлітків та суттєві прогалини в базовому морально-етичному плані. Також нами були виокремлена характерна проблематика підліткової літератури та роману Бакмана в цілому.

Також у ході дослідження було досліджено такі вічні теми літератури як: дружба і любов, недосконалість світу, тощо. Крім того, нами було виокремлено основні смисли та проблеми закладені у текст автором з подальшим детальним описом, дослідження і порівняльним аналізом з твором В. Голдінга «Володара мух». Серед іншого, нами досліджувалась така проблематика твору як:

- 1) конфлікт підлітків крізь призму гендерних стереотипів;
- 2) соціальні конфлікти;
- 3) тема дружби і кохання у романі «Ведмеже місто» крізь призму позицій влади.

В наступному пункті нашого дослідження було проведено послідовний та всебічний аналіз підліткової літератури, її актуальності та проблематики.

У цій частині, в свою чергу були досліджені репрезентовані приклади підліткової літератури у загальному літературному дискурсі та на прикладі окремих творів. Всі ідентифіковані приклади оглянуті та співвіднесені з проблематикою роману, що була детально досліджена в теоретичній частині цієї роботи.

Окрім того, було проведено детальний порівняльний аналіз творів Ф. Бакмана та В. Голдінга. Для виконання вище зазначеного завдання ми спиралися на досвід дослідження відомих літературознавців та літературних критиків підліткової літератури. Було встановлено основний дискурс, способи змалювання підліткового світу та однотипність його проблематики, що, на жаль, є майже ідентичною.

Були з'ясовані риси, притаманні образу підлітка в аналізованих романах, як: позиція “я – дорослий” або початок її формування; критичність у ставленні до дорослих; поява гіпертрофованої потреби в самостійності. Потреба в самоствердженні у стосунках з дорослими і ровесниками; поява потреби в

дружбі, закоханості, отриманні емоційної підтримки, гостре бажання бути прийнятим групою ровесників; формування підліткових груп, поєднаних спільною метою, правилами та переконаннями, як і формування самих переконань, ідеалів, морального еталону; необхідність самопізнання та самовиховання.

Підсумовуючи вище сказане, можна стверджувати, що проведена робота повністю та всебічно охарактеризовує та описує код підлітка у романі Бакмана, аналізує та досліджує підліткову проблематику твору, а також наявний у творі соціально-психологічний дискурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Конфликтология: искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов / В. И. Андреев. М.: Народное образование, 1995. – 127 с.
2. Бакман Фредрик. «Ведмеже місто» : роман / пер. зі швед. Софії Валковецької. – К. : Книголав, 2019. – 432 с.
3. Брауде Л.Ю. Скандинавская литературная сказка. М.: Наука, 1979.
4. Зверев А.М. Дворец на острие иглы: Из художественного опыта XX века. М.: Советский писатель, 1989. С. 85.
5. Кобленкова Д.В. Шведская сатирическая проза XX века (к постановке проблемы) // Вестник Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.И. Добролюбова. Нижний Новгород, 2012, №20. С. 134–142.
6. Кобленкова Д.В. Шведский роман второй половины XX – начала XX века: поэтика художественной условности. Дис. ... д-ра филол. наук: 10.01.03. Нижний Новгород: ФГАОУВО «Национальный исследовательский Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского», 1999. – 422 с.
7. Ковтун Е.Н. Типы и функции художественной условности в европейской литературе первой половины XX века. Дис. ... д-ра филол. наук: 10.01.05. М.: МГУ, 2000.
8. Ковтун Е.Н. Художественный вымысел в литературе XX века. М.: Высшая школа, 2008. С. 25.
9. Королинская Ю.В. Послевоенное творчество Мартина А. Ханссена и проблема датского модернизма. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. М.: МГУ, 2011.
10. Культтовары. Феномен массовой литературы. Сборник научных работ. СПб.: Петербургский институт печати, 2009. 334 с.

11. Левитов Н. Д. Психология характера / Н. Д. Левитов - Изд. 3-е, испр. и доп. - М: Просвещение, 1969. – 424 с.
12. Лисовская П.А. О взаимоотношениях постмодернизма, христианства и идей эпохи Просвещения в творчестве Пера Улова Энквиста // Скандинавская филология. Scandinavica. Вып. 8: СПб.: СПбГУ, 2006. С. 136–150
13. Лисовская П.А. Репродукция эпоса Ю.Л. Рунеберга в романе П.К. Йершильда «Путешествие Кальвиноля по свету» // Скандинавская филология. Scandinavica. Вып. 9. СПб.: СПбГУ, 2007. С. 152–160
14. Лисовская П.А. Творчество Августа Стриндберга: поздний период. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. СПб: СПбГУ, 2002.
15. Ломагина А.В. Новеллистика Карен Бликсен и литературно-философская традиция С. Киркегора. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. СПб.: СПбГУ, 2001.
16. Лосев А.Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. М.: Искусство, 1995.
17. Маркелова О.А. Становление литературы Фарерских островов и формирование фарерского национального самосознания. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. М.: МГУ, 2004.
18. Мацевич А.А. Шведская литература от 1880-х годов до конца XX века. Словарь-справочник. М.: ИМЛИ РАН, 2013.
19. Медведева Н.Г. Миф как форма художественной условности. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.08.
20. Мир шведской культуры. Мат-лы Междунар. науч. конф. / Отв. ред. Т.А. Тоштендаль-Салычева. М.: РГГУ, 2013
21. Мозаика. Фрагменты истории шведской культуры / Отв. ред. Т.А. Тоштендаль-Салычева. М.: РГГУ, 2006
22. Неизвестный Стриндберг. Мат-лы Междунар. науч. конф. / Отв. ред. Т.А. Тоштендаль-Салычева. М.: РГГУ, 2015.

23. Неустроев В.П. Литература скандинавских стран. М.: Высшая школа, 1980.
24. Новицкая И.Я. Шведская литературная критика и журналистика о становлении детской и юношеской литературы Швеции. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.10. М.: МГУ, 2007.
25. Пестерев В.А. Модификация романной формы в прозе Запада второй половины XX столетия: Способы художественного синтезирования. Дис. ... д-ра филол. наук: 10.01.05. Волгоград: Волг. гос. ун-т, 1999.
26. Плахтиенко О.П. Авторская стратегия Торгни Линдгрена в романе «Шмелиный мёд» // Скандинавские чтения – 2012. СПб.: МАЭ РАН, 2014. С. 522–531.
27. Полушкин А.С. Жанр романа-антимифа в шведской литературе 1940–1960-х годов (на материале произведений П. Лагерквиста и Э. Юнсона). Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. Екатеринбург: Урал. гос. ун-т, 2009.
28. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. М.: Искусство, 1976.
29. Пресс Н.А. Философия и эстетика эскейпизма в раннем творчестве Стига Дагермана. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. СПб: СПбГУ, 2008.
30. Сельницин А.А. Поэтический мир Юхана Себастиана Вельхавена. Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. М.: МПГУ, 2003.
31. Соловьёва Е.А. Проблемы научной фантастики в современной шведской литературе: (К. Бойе, Х. Мартинсон, П.К. Ершильд). Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. М.: МГУ, 1982.
32. Спиридонов Д.В. Эстетика историзма и поэтика нелинейного письма в европейской литературе конца XX века. Дис... канд. филол. наук: 10.01.03. Екатеринбург: Урал. гос. ун-т, 2009.
33. Тынянов Ю.Н. О литературной эволюции // На литературном посту. 1927. № 10. С. 42–48.
34. Тоштенсен Л. Открытая лекция в рамках курса «levande litteratur». Malung: Malungs Folkhögskola, 2014.

35. Коберник Л. О. Конфліктні форми поведінки та способи їх корекції в юнацькому віці. - 392 с.
36. Шапошникова О.В. Условность // Литературная энциклопедия терминов и понятий / Глав. Ред. и составитель А.Н. Николюкин. М.: НПК «Интелвалк», 2003. Ст. 1116–1117.
37. Шведы. Сущность и метаморфозы идентичности / Отв. ред. Т.А. Тоштендаль-Салычева. М.: РГГУ, 2008
38. Шкловский В.Б. Искусство как прием // Сборники по теории поэтического языка. Пг.: 18-я Государственная типография, 1917. Вып. 2. С. 3–14.
39. Якобсон Р. О художественном реализме // Якобсон Р. Работы по поэтике. М.: Прогресс, 1987. С. 387–393.
40. Bergdahl L.S. Kärleken utan namn. Identitet och (o)synlighet i svenska lesbiska romaner. Umeå: Umeå universitet, 2010.
41. Berglund S., Ljuslinder K. Humor som samhällsmoral. Svenskar och invandrare på den svenska TV-humorns arena. Lund: Studentlitteratur, 1999. 252 s.
42. Bergsten S., Elleström L. Litteraturhistoriens grundbegrepp. Lund: Studentlitteratur, 2013.
43. Berglund S., Ljuslinder K. Humor som samhällsmoral. Svenskar och invandrare på den svenska TV-humorns arena. Lund: Studentlitteratur, 1999.
44. Det sköna med skönlitteraturen. Introduktioner till den samtida litteraturen på Nobelbiblioteket. Stockholm: Svenska Akademien. Distr.: Norstedts, 2009.
45. Ekelund A.-S. Konsten att protestera. Om satir i litteraturen. Scripta minora № 23. Växjö: Högskolan i Växjö, 1994. 62 s.
46. Ekman H.G. Humor, grotesk och pikaresk. Studier i Lars Ahlins realism. Uppsala: Bo Cavefors Bokförlag, 1975
47. Ekselius E. Andas fram mitt ansikte. Om den mytiska och djuppsykologiska strukturen hos Per Olov Enquist. Stockholm / Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1996.

48. Entzenberg C., Hansson C. Modern litteraturteori. Från rysk formalism till dekonstruktion. Del. 1. Lund: Studentlitteratur, 1993
49. Entzenberg C., Hansson C. Modern litteraturteori. Från rysk formalism till dekonstruktion. Del. 2. Lund: Studentlitteratur, 1993.
50. Falkenland Ch. Skärvor av en sönderslagen spegel. Falun: ScandBook, 1997. S. 5.
51. Haag I. Det groteska – kroppens språk och språkets kropp i svensk lyrisk modernism. Stockholm: Aiolos, 1998.
52. Jansson B. Nedslag i 1990-talets svenska prosa. Om 90-talets svenska roman och novell i postmodernt perspektiv. Högskolan Dalarna: Kultur och Lärande, 1998. № 2.
53. Känborg U. Vad är litteratur och 100 andra jätteviktiga frågor. Stockholm: Bokförlaget langenskiöld, 2014
54. Känborg U. Op. cit.; Steiner A. Op. cit. Litteratursociologi: Texter om litteratur och samhälle / Red. J. Svedjedal. Lund: Studentlitteratur, 2012.
55. Larsson I. Text och tolkning i svenska författarbiografier. Elin Wägners “Selma Lagerlöf”, Elisabeth Tykessons “Atterbom” och Fredrik Bööks “Verner von Heidenstam”. Hedemora: Gidlunds förlag, 2003. Diss.
56. Lindberg Y. Satiriska feministiska serier. Nina Hemmingsson och Liv Strömquist // TFL, 2014: 2. S. 83–99.
57. Nilsson M. Mångtydigheternas klarhet. Om ironier hos Torgny Lindgren. Från Skolbagateller till Hummelhonung. Akademisk avhandling. Växjö: Växjö University Press, 2004.
58. Nordlund A. Varför litteraturvetenskap? Lund: Studentlitteratur, 2013.
59. Norsk litteratur efter 1900 av Hans Levander, Ivar Orgland och Ingmar Lemhagen // Litteraturhandboken. Huvudred. B. Linnell. Stockholm: Forum, 1999. S. 267.
60. Rabe A. Ett magiskt realistiskt jubileum // Svenska Dagbladet. 2014. 16 feb. S. 8–9.
61. Steiner A. Litteraturen i mediesamhället. Lund: Studentlitteratur, 2012.

62. Strömquist L. Jag till liv! Stockholm: Galago, 2011. 112 s.
63. Sverige för idioter. Typ en lärobok av Kalle Lind. Malmö: Roos & Tegnér, 2014.
64. Strömkvist L. Jag till liv! Stockholm: Galago, 2011.
65. Tyrberg A. Anrop och ansvar. Berättarkonst och etik hos Lars Ahlin, Göran Tunström, Birgitta Trotzig, Torgny Lindgren. Stockholm: Carlssons, 2002.

SAMMANFATTNING

Således är vi övertygade om att Backmans bok inom sin litterära genre är av stort intresse för publiken, eftersom den väcker viktiga frågor för alla samhällen, blir ett slags fönster till fiktiva världar där det centrala fokuset är sociala, psykologiska problem hos inskrivna ungdomar. i enkla berättelser. Enligt vår åsikt är att denna kombination av avslappnad tonårsromantik och betydande sociala problem som gör detta arbete så attraktivt bland en ung publik av läsare.

Ungdomslitteratur modellerar sitt eget universum, som kanske är det mest ofullkomliga eller utopiska, och det är denna skildring av allt som var och en av oss har gått igenom, alla problem som alla står inför och som bildar den här galna populariteten hos läsarna. Ungdomsproblem är ett begrepp som kräver att läsaren omprövar sina egna handlingar, ger svar på många frågor som är relevanta, särskilt för ungdomar, hjälper till att förstå och förstå motivationen för sina handlingar. Baserat på ovanstående uttalande är det logiskt att säga att denna typ av litteratur är obligatorisk att läsa för att undvika befintliga problem i samhället: sexism, ojämlikhet, trakasserier och förtryck av de svaga (kvinnor), brist på ordentlig sexutbildning, kollektiv socialt ansvar och mer. Det beror på det faktum att ungdomsvärlden inte går långt utöver vår förståelse och alla de problem som författaren visar, var och en av oss ser varje dag.

Den teoretiska delen av denna studie undersökte ungdomskonflikter, ungdomsvärlden genom prisma av sociala ojämlikheter och könsstereotyper. Dessutom identifierades de största djupa problemen med samhällets ofullkomlighet, uppväxt av ungdomar och betydande luckor i den grundläggande moraliska och etiska planen. Vi pekade också ut de karakteristiska frågorna i ungdomslitteraturen och Buckmans roman som helhet.

Under undersökningen undersöktes också eviga teman i litteraturen som: vänskap och kärlek, ofullkomlighet i världen osv. Dessutom har vi identifierat de

viktigaste betydelseerna och problemen som anges i texten av författaren med ytterligare detaljerad beskrivning, forskning och jämförande analys med arbetet av W. Golding "Fluggans herre". Bland annat studerade vi sådana frågor om arbetet som:

- 1) konflikt mellan tonåringar genom prisma av könsstereotyper;
- 2) sociala konflikter;
- 3) temat vänskap och kärlek i romanen "Björnstad" genom prisma av maktpositioner.

I nästa avsnitt av vår studie, en konsekvent och omfattande analys av ungdomslitteratur, dess relevans och frågor.

I denna del studerades i sin tur de representerade exemplen på ungdomslitteratur i den allmänna litterära diskursen och på exemplet med enskilda verk. Alla identifierade exempel granskas och korreleras med romanens problem, som studerades i detalj i den teoretiska delen av detta arbete.

Dessutom genomfördes en detaljerad jämförande analys av F. Backmans och W. Goldings arbete. För att utföra ovanstående uppgift förlitade vi oss på erfarenhet av forskning av välkända litteraturkritiker och litteraturkritiker av ungdomslitteratur. Den huvudsakliga diskursen, sätten att skildra den ungdomliga världen och enhetligheten i dess problem upprättades, som tyvärr är nästan identisk.

Sammanfattningsvis kan det hävdas att arbetet fullständigt och omfattande beskriver och beskriver koden för den tonåringa i Buckmans roman, analyserar och utforskar ungdomens frågor i arbetet, liksom den socio-psykologiska diskursen i arbetet.